БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1968 ч. АВГУСТ 16 ПЯТНИЦА № 192 (7035).

Өртээ 2 көп.

Ильичиниң төрүттүнген чери юбилейге

Ульяновск областың чурттакчылыг 620 черлеринде ленинчи номчулгалар эртип, улустуң ленинчи номчулгаларының төп лекторийи ажылдап турар. Ульяновскиге «Ленин болгаш аныяктар», «Ленин болгаш социалистиг ниитилелди эртем ёзугаар эргелеп башкарарының айтырыглары» деп теоретиктиг конференциялар эрткен. Областың хоорайларында болгаш суурларында бо чылдың чеди айларының дургузунда Ленин дугайында, ленинчи идеяларның амыдыралга боттанып турарының дугайында чонга чеди мун ажыг катап кинолар көргускен.

«Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүиден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы областың чурттакчыларын күш-ажылчы, чогаадыкчы ажыл-ишке идепкейлиг болурунче улам сорук киирген.

СЭКП ТК-ның доктаалын тараажылар харылаан. Олар боттарының мооң мурнунда алган хүлээлгезинден 245 мун тонна хөй тарааны күрүнеге садар чаа хүлээлгени алган.

Боттарының хүлээлгелерин дүк үлетпүрүнүң будүрүлге черлериниң коллективтери база эде көрген. Бо чылын продукция сайгарарының планын олар декабрь 18-те күүседир деп шинтпирлээн.

Ульяновскиге областың идеология организацияларының болгаш албан черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. Анда СЭКП ТК-ның доктаалын күүседир талазы-биле сорулгаларны чугаалашкан. Будүрүлге черлеринде, колхоз, совхозтарда муң-муң политинформаторлар, агитаторлар ол доктаалды чонга таныштырып турар. Бүгү тайылбыр ажылдары «Ильичиниң төрүттүнген черинге ленинчи ёзу-биле ажылдаар» — кол бодалдыг. (СЭТА).

ДҮЖҮТТҮҢ САЛЫМЫ — ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГАДА

Беш чылдың үшкү чылының дүжүдүн ажаап алырының харыысалгалыг кампаниязы бистиң республиканың элээн чамдык ажыл-агыйларында сөөлгү наш хонуитарда эгелээн. Бо чылын республиканың колхоэтар, совхоэтары 250 муң гектар тараа, 36 муң гектар мал чеми культураларны, 1300 чыган гектар картофельди болгаш 300 гектар ногаа аймаан ажаап албышаан, 80000 тонна тарааны күрүнеге садар хүлээлгелиг. Ол чиик эвес сорулга.

Ынчалза-даа ону күүседип болурунуң аргалары бистө бар. Бүгү тарылга шөлүнүң дүжүдүн ажаап алырынга четчир санныг технина-даа, кижи күжү-даа республикада бүрүн бар. Хамык ужур чүдел дизе, ол күштер кандыг-даа куруг туруушкун чокка, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаттынган турарында.

Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынын Улуг-Хемде «Улуг-Хая» совхоэтуң, Каа-Хемде «Коммунизмче өрук» колхоэтуң база Таңдыда «Межегей» совхоэтуң ажыл-ишчилери эскилерден мурнап, организастыг байдалга эгелээш, ам чедиишкинниг үргүлчүлеп турарлар. Моон алгаш көөрге, ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, оларда партия организацияларының бо чугула кампанияга белеткелди чогуур өйүнде, хынамчалыг чоруткаяны тодаргай-дыр.

Бо чайның кандаашкынныг агаар-бойдузу ылаңгыя тараа культураларының өзүмүн оюк-деликтиг, кыска сыптыг болдурганы-биле холбаштыр дүжүт ажаап алыышкынынга немелде бергедээшкиннер тургустунары чугаажок. Чавыс сыптыг тарааларны нестиреринге чүнүң-даа мурнунда ажаап алыышкын машиналарын таарыштыг дериири, механизатөрлөр кадрларны өөредири чугула—амгы дүжүт ажаап алыышкынының биске тургузар онзагай негелдези ыңдыг.

Ажаап алыышкынының мындыг онзагай байдалы шөлдерде ажыл-ишчилерниң күш-ажылын шын организастаарын, оларның ажылдап, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырарын, политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин база шыңгыысы-биле негээр апаар. Ынчаарга ол бүгү негелделарни күүседиринге белең бис бе? деп айтырыгны түс-түс ажыл-агыйларның удуртукчулары, парторганизацияларның секретарьлары бо хүннерде боттарынга салдынар ужурлуг.

Дүжүт ажаап алыышкынынга республиканың колхоэтар, совхоэтарының хөй кезии эки белетиинин шыдаан. Ыңдыг болза-даа чамдык черлерде херектиң боттуг байдалын ап көөрге, бо харыысалгалыг кампанияга белетиөлде четпестер аз-даа эвээш эвес. Бии-Хем, Улуг-Хем, Таңды дээш ышкаш кол тараалаң районнарның чамдык ажыл-агыйларында техника септелгези сөөлгү хүннерге чедир-ле дооэулбаан, механизатөрлөр кадрлар база чедишпес болуп турар.

Шөлдерде ажыл-ишчилерниң чедиишкинниг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны хандырып тургузары чугула сорулгаларның бирээзи болуур турбуже, чамдык ажыл-агыйларда парторганизациялар өлче барын-ла кичээнгей салбайн келгени онта таарышпас. Чижээ, Таңдыда «Тиилелге» база «Россия» совхоэтарның чамдык хөвү турлаглары сөөлгү хүннерге чедир-ле дериттинмээн турган. Ол ышкаш Каа-Хемде «Октябрь 30 чылы» колхоэтуң Бай-Сөөтте хөвү турлаа амдыгаа чедир ээн турбушаан. Ында кандыг-даа дериле кылдынмаан, а ону доңгандыр тараан чүс-чүс гектар кызыл-тас тулдур бышкаш, шуут эвирээр чыгаан.

Мындыг таарымча чок байдалды эскe-даа черлерде ажыл-агыйлардан көрүп болур. Ынчаарга бо болгаш эскe-даа ажыл-агыйларда херектиң байдалы мындыг турунда, оларда парторганизациялар чүнү көрүп турганы ол? деп айтырыг чайгаар-ла тургустунуп келир. Дүжүт ажаап алыышкынынга белеткелди олар колдуунда-ла кыры-биле, эрең-гелеп удуртуп келгенин ол фактылар хереченлер турар.

Көдээниң парторганизацияларының өстүртүнген бүгү дүжүттү бичии-даа чидириг чокка, чогуур үезинде шалыпының ажаап алыр дээш, ажаап алыышкынга хүн бүрүнүң оперативтиг удуртулгазын хандырар, хамык күштү дүжүт дээш демисевче мобилизастаар, болдунар-ла бүгү аргалар долузу-биле ажыглаттынган турарынче хайгаралды күштелдирер ужурлуг. Ажыл-агыйларда дүжүт ажаап алыышкынының шиитпирлиг участоктарынга парторганизацияларның оперативтиг бөлүктөри туснай быжыглаттынган, олар бүгү айтырыгларны ол черинге саадал чок шиитпирлээн, ажылдың дүрген темпизи, бедик шынары дээш доктаамал контрольду боттандырган турар болза чогуур.

Ажаап алыышкынга база бир чугула чүве шөлде ажылдап турарларга чурттаганың болгаш культурлуг дыштанылганың таарымчалыг байдалдарын хандырары болур. Мынчангаш парторганизациялар хөвү туслагларында чуотталга бажыңнары арыг-силиг ижин-дежен-биле, чырыткы-биле хандыртынган, чунар-бажыңнар, кызыл-булуңнар доктаамал ажылдаан, ниитиниң чемненилгези үлегерлиг организастаттынган турарынче хүн бүрү кичээнгей салган турар ужурлуг.

Дүжүттүң салымын кижилер шиитпирлээр, ынчангаш оларның-биле партийжи-организастыг, партийжи-политиктиг ажыл амгы үениң бедик негелделеринге дүүшкен турар ужурлуг. Мынчангаш хөвү турлаглары, тараа хүлээп алыр черлер радиожуттунган, иөскү агитацияның бүгү хевирлери-биле эмгеглиг шиметтинген, тараанылар ортузунга социалистиг чарыштың тугу бедик көдүртүнген, мурнанчы дүржулга калбак нептерелди алган, кино, концерт көргүзүглери доктаамал организастаттынган, лекция пропагандазының дээштиг салдары улгатканы, ол улам-на дайынчы характерлиг болган турарын хандырары—парторганизацияларның амгы эң чугула сорулгазы.

СЭКП-ниң райкомнары, партия зге организациялары ажаап алыышкынга партийжи удуртулганы боттандырарда, ажыл-агый бүрүзү хамыктың мурнунда күрүне планын, үрезин уруушкунун долдур күүсеткен турарынче кичээнгей салыр ужурлуг. Дүжүттүң салымы партийжи удуртулгадан шуут хамаарныр болганда, аңаа боттуг удуртулга херек.

Крайком пленуму

КРАСНОДАР (СЭТА-ның корр). СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң пленуму болган. СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары Г. С. Золотухин «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы болгаш партияның край организациязының сорулгалары» деп илеткел кылган.

Кубаньның ажылчы чоннары тураскаадыг ол хүнүң коммунистиг тургузуушкунуң бүгү талаларынга чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг утку-урунче чүткүлүн салып турар. Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң беш чыл планын хуусаа бетинде, 1970 чылдың воврь 7-те чедир күүседир, крайга бир гектардан-на 30 центнер дүжүттүг тараа культураларын өстүрер болгаш беш чылды сөөлзүредир тараа будүрериң чеди миллион тонна чедирер деп, пленумнуң хүлээп алган хемчеглериниде төлевилээн.

ТАРААЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Хабаровск крайның көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери социалистиг хүлээлгелерни күүседири дээш чарышпышаан, күрүнеге тараа садарының чыл планын бүгү культураларның талазы-биле оранчок ажыр күүсеткен.

Күрүнеге тараа садары үргүлчүлевишаан.

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАДА

План күүсеттинген

Барыын-Хемчик районнуң «Дөң-Терезин» совхоз мал чемнерин белеткээринин планын августа 14-те доозуп, 417 тонна сиген белеткээр планын 425 тонна кылдыр күүсеткен. Мал чемнери белеткелиниң үезинде сигенчилер ортузунга социалистиг чарыш калбарып, ооң түннелин үш катап үндүрген, мурнакчыларны өртектиг чүүлдер-биле шаңнаан.

Сигенчи звеноларның мурнуку одуруунга Ооржак Суваан-оол биле Ооржак Мадиктиң удуртқан звенолары үргүлчү мурнуку одурукка чоруп келген. План күүсеттинзе-даа совхозта сиген ажылы соксаваан. Кезер сиген ам-даа хөй, мал чемин 800 тонна чедир белеткеп алыр сорулганы дөңтерезинчилер хүлээнип алган.

Чаа дүжүттү хүлээп алырынга белең

Бии-Хем районнуң тараа хүлээп алыр пунктузу эртикен чылын Россия Федерациязының тараа хүлээп алыр пунктулар аразында социалистиг чарыжынга киришкеш бирги черинээп, шилчип чоруур Кызыл тукпуң богүнге чедир эдилекчизи болуп турар. Бо коллектив ол чедиишкиннерин быжыглап, Кызыл тугун хевээр арттырары-биле кызымаккай ажылдап турар.

Пункт бо чылын 6400 тонна тараа үрар кургадыкчыларлыг складтарыны, база 3200 тонна тараа кирер асфальтылыг, кыры шывыглыг шөлдүң тудуун доозуп турар. Совхоз, колхоэтардан келген шык тарааларны дүрген кургадырыбиле шакта 20 тоннаны кургадыр, 50 тоннаны арыглаар болгаш бир үзүн 4 машинаны дүжүрер черлерде механизмнерни өөрүп септээш ажылдадың хынап көрген. Бүгү шөлдү гүдрон-биле шып, складтарны дезинфекцилээн. Ажыл-агыйлардан келген чүүктүг машиналарның тараалын шын деңзйлеп, шынарын хынаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп турар. Ында лаборатория болгаш деңзилер хыналтыңган.

Коллективтиң кежигүн бүрүзү ажыл-бүрү ажылдарны кылып билир мергежилдиг болганындан ажылчын күш кезээде четчир. Олар бо чыл машиналарның ажылдаар дээрзинге чигзиниг турбас.

Д. СОТПА.

Келир чылдың дүжүдүнге

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозунуң Көк-Чыраа салбырының механизаторлары болгаш тараажылары 1967 чылдың күзүнүнде 500 гектар черге көк-тараа тараан, ам ажаап алганнар. Чай кадаашкынының болза-даа дүжүт шору болган.

Көк-Чыраанын хову ажылдакчылары чыл-чылда көк-тараапы күзүн тараан, чаъс-боранның чылдарда албекшилдиг дүжүтүг өстүрүп, совхозунга хөй орулганы киирип келгеннер. Көк-тараайы ажаап апкаш, механизаторлар, тараажылар беш чылдың дөртку чылының дүжүду—көк-тараапы чажып тарый бергеннер. Баштайгы хүннерде ийи агрегат чаштырылгага ажылдаан, хүн нормазын 120—130 хуу чедир күүседип турган. Августун ийиги он хонуунун эгезинде база бир агрегат чаштырылгаже кирген.

Салбыр келир чылдың дүжүдүнге 500 гектар черге көктараа чажып тарыыр. Сөөлгү хүннерде механизаторлар чаштырылга нормазын хүнде бүдүн чартыктан ажыр күүседип, ажылдың темпизин улам-на дүргедеткеннер.

О. ТАВАА.

Тожуда сиген белеткели

Тожу район мал чемнин белеткээр талазы-биле республиканың еске районнарының мурнуку одуруунга чоруп турар.

«Совет Тыва» колхоз белеткээ чогуур сигенниң 60 ажыг хуузун сараатган алган. Шынаа деп черде Кол Каң-оолдуң удуртқан бригадазы 1200 центнер сигенни белеткээш, планның 65 хуузун күүседип алган. Ол бригадада машинист Кол Аңчы-оол, аът мунукчулары Василий Торлук, Анатолий Бараан, сараатакчылар Николай Кол, Кол Арагачи олар аң дээре ажылдап турарлар.

Кол Найдан — Тожунуң Дөрө-Хемге өскен кижи. Ынчангаш «Совет Тыва» колхозтуң Адыр-Кежиг, Шыпаа, Азас, Хаак-Аксы ол ынчаар сиген келипкй дег, хөлээн тургузупку дег черин эңдевес.

Коммунист Найдан бо чылын сигенчи бригаданы удуртуп турар. Хөй ажыл дакпырлажып келген изиг үнде Хаак-Аксынга ол сараат салып турда ужураштывыс (Солагай талада чуруктa).

— 1700 центнер сигенни сараатгадывыс. Салган силос 130 ажыг тонна. Сиген белеткээр планывысты удаваас күүседир бис. Бодаарымга, дүүнден бээр ажыл темпизи арай кошкап тур ышкаш. Сиген сараатгаар кижилер чедиштейн тур—деп, ол чугаалады.

Ооң соонда бригадир Найдан бригадазының ажылчын күжүн катап үнээп, сараат салыр шыырак кижилерни немештир киирген. Хөөчүн колхозчу Эргинди сараат охтап турда аныяктардан дудак чок.

Бригаданың сигенчилериниң хөй кезии— аныяктар, школачылар. Олар-биле ажылдаарынга Найдан өөрөнгөн. Азас ортумак школазының өөренчилери сиген кезеринге, белеринге, хөлээн сөөртүрүнге идепкейлиг киржип турар. Аныяктар Вера Бараан, Ак Көпеек, Аля Чигжит хөлээн салып, чыыра тырттырар сиген белеткеп берип, ажылдан келгенер. Олар — бригаданың мурнакчылары.

Бичиилерниң ажылы — улугларга мактал. Бригаданың аът-биле ажылын колдуунда школачы оолдар кылын турар. Чуруктa: оолдар сигенни сараат чанынче бөле тырттырып тур.

Хаак-Аксыдан ырак эвеете Кол Каң-оолдуң удуртқан сигенчилери ажылдап турар. Олар-биле Найдаңның бригадазы чарыштыг. Кым ажар эвес — түңнел удаваас көргүзе бээр.

А. НУГУУРАК, авторуң фотозу.

Көдээ ажыл-агый ажылдары

ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Каңдаашкынның чай тараанының баазыдын дүргедеткен. Республикада элээн хөй ажыл-агыйлар тараа культураларының кезилдезин эгелей берген. Каа-Хемде «Коммунизмче өрук» колхоз ам 1000 гектар ажыг шөлдүң тараазын ажаап апкан. Одар баштай чавыс сыптыг тарааларны аңаа тазыштыр кылдынган комбайнар-биле кестирип турган. Ам ында ажаап алыышкынны дүржулгалыг комбайнерлер Ситников биле Долганов алышкылар болгаш Фатей Дресвянников олар эки чорудуп турар.

Дүжүт улуг эвес — гектардан-на 4—5 центнер алдының турар. Ынчангаш комбайнерлер грамм-даа тараа черге кагбас дээш ажылдап турар.

Ажаап алыышкын «Тиилелге» совхозтуң № 8 бригадазында база эгелээн. Кестирип киришкей хүнден бээр 12 комбайн 300 гектар ажыг шөлдүң тараазын ажаап алган. Ол ышкаш республиканың улуг ажыл-агыйлары «Элегес», «Межегей», «Совет Тыва», «Тээли» совхозтар болгаш Каа-Хемниң «Ленинчи өрук», «Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Тиилелге» колхозтары бо чылдың дүжүт ажаап алыышкынынче киришкен.

Ам каш-ла хонгаш республикага бо ажыл түлүктээр. Ында болганда бүгү белең техника хову турлагларынче чедиртинген турар ужурлуг. Сөөлгү медээлер ёзугаар алырга ам безин республикада 4500 гектар тараа культураларының ажаап алдынган.

Ажаап алыышкын — шалыпчы фронт. Ынчалзажок база бир чугула херек—мал чемниң белеткелин уттуп болбас. Ниити планының дөңгүп-ле 15,6 хуузун, азы 486 тонна сиген белеткеп алган «Тес-Хем» совхозтуң удуртукчуларының четпес ажылы шиңгыы дүжүрээзинин болдуруп турар. Ажыл-агый мал чемнериниң балансызын будүк-бүрү белеткели-биле долдурар хемчеглерни амдыгаа чедир албайн келген, силос салыышкынынче киргээн. Эштер, **Балчыыр-оол** болгаш **Чооду**, кыш удаваас-ла болгай! Ниитиниң малын ынчан чүнүң-биле чемгерер силер?

Малга чөдүүн чемнер белеткелиниң талазы-биле «Барлых», «Тыва», «Найырал», «Совет Тыва» совхозтар болгаш Улуг-Хемниң «Х Улуг хурал», Таңдының «Коммунизминиң жерели», Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозтары республикада хамыкты сөөлзүревишаан. Олар сиген белеткелиниң планын 25 хуу чедир безин күүседип албаанын чүү деп санаарыл?

Мал семиртир совхозтарда мал чемнериниң белеткели дүжүрээзинин байдалда. Ону эдип алыр дээш, мал семиртилгезинин трезинин директору эш **Градобоев** эргежок чугула хемчеглерни алыр ужурлуг, силерниң совхозтарыңар амдыгында чаңгыс килограмм-даа силосту болгаш будүк-бүрү чемнерни белеткевээн болгай!

Эрзин районнуң «Коммунизмче өрук» колхозунда мал чемнери белеткээринин темпизи кончуг куду, ында план чүгле 19,9 хуу күүсеттинген. Техниканы долузу-биле ажыглавайн турар ДТ-75 тракторлар сиген кезер, чаңгыс машиналыг азы чүгле илиирлер-биле ажылдап турар. Сиген кезер машиналар сандан үргеп, оларны септээш, ажылдадырын кым-даа бодавайн турар. Эштер **Чамзынак** болгаш **Ламбужап**, харын ооң ужурунда трахторларыңар аңаа маңнажып турар-дыр!

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозка 13 сарат сиген өртенип калган, ону ажыл-агыйжы эвес чорук-тур дивейн чүү дээрил, эштер **Эрендей** биле **Салчак**? Мал чемнерни калмалар талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр херек.

Мал чемнери белеткээринге Тожу район ам-даа мурнап турар. Сиген белеткээриниң планы ында 71,5 хуу күүсеттинген, ногаан массаны силос кылдыр беш мун хире тонналы салган, ажыл үргүлчүлеп турар.

«Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Тиилелге» колхозтар сиген белеткээриниң планын 67 хуу күүсеткен болгаш силосту салып, будүк-бүрү чемни белеткевишаан.

Барыын-Хемчик районда сиген белеткелиниң талазы-биле «Дөң-Терезин» совхоз мурнап турар, ажыл уламчылавышаан. Аңаа хойжу бүрүзүнге сиген белеткээриниң планын чедирген турган, оларның хөй күрүүзу онаалгаларын 2—3 катап ажыр күүсеткен болгаш сиген белеткели үргүлчүлевишаан.

Бо хүннерге чедир республикада 35,6 муң тонна сиген белеткеттингеп, ол—планның 29,9 хуузу-дур. Ногаан массаны силос кылдыр 16000 тонналы белеткээн, 1200 тонна будүк-бүрү чемнер белеткеттинген, ол эвээш-тир. Мал чемнерин белеткээриниң темпилерни каш дакпыр дүргедедир, хойжуларда болгаш бригадаларда сиген кезилдезиниң онаалгаларын канчаар күүседип турарын хынаар, бо ажылга темпини дүргедедир талазы-биле бүгү хемчеглерни алыр ужурлуг.

Ам шиитпирлиг хүннер келген. Дүжүттүг ажаап алыр болгаш мал чемнерин белеткээр базаа алдынган хүлээлгелерни күүседир дээн ышкаш, көдээ ажыл-агыйның ыңдыг чугула ажылдарын чедиишкиниг чорударынга бүгү күштү үндүрер херек.

Ажыл-ишчилериң бүгү күжениишкиннерин ол сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринче!

БРИГАДА ЧӨВҮЛЕЛИ

«Правданың» мурнуку чүүлү

Үлегүр болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының будүрүлгени өстүрериниге моральдыг болгаш материалдыг сонуургалын экономиктиг реформа бедиткен. СЭКП ТК-ның 1965 чылдагы март Пленумунуң соондагы үе көдээниң ажыл-ишчилериниң идепкейиниң бедээни-биле, ниитиниң ажыл-агыйын көдүрер дугайында оларның сагыш салыышкынының өскени-биле демдеглеттинген. Будүрүлгелериниң эргелерин калбартканы, будүрүлге демократизмниң хевирлерин сайзыраңгайжыткаңы колхозчуларның, совхозтар ажылчыннарының уламна хөй калбак массаларын ажыл-агыйны эргелеп башкарарынче хаара тударынга, чер ажылының культуразын көдүрериниң, мал ажылын өстүрериниң, будүрүлгениң ажыктыг болурун бедидериниң өөй келген сорулгаларын шиитпирлээринге идигни берип турар. Колхоз будүрүлгезин башкарарының демократтыг принциптерин бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер деп, СЭКП-ниң XXIII съездизиниң негелделерин күүседири дээш партия организацияларының, ажыл-агый удуртукчуларының чүткүлдүг ажылаары амгы үеде оңза чугула. Бо талазыбиле бүгү-ле чаа, депшилгелиг чүүлдерни ажыл-херекчи ёзу-биле деткээн, калбаа-биле нептереткен турар ужуруглуг.

Массаларның инициативазы-биле төрүттүнген мындыг депшилгелиг хевирлериң бирээзи — колхоз бригадаларының чөвүлелери болуур. Олар Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның хөй ажыл-агыйларында каш-каш чыл ажыллап турар. Чижээлээрге, Винница области Бершадск районнуң Ленин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары оларны үе-үе чыл бурунгаар тургусканнар. Чөвүлелдиң составынга тускай эргемнигларни, янзы-бүрү профессияның төлээлекчилерин, хоочун кижилерни болгаш эң дээре аныяк ажыл-ишчилерни болгаш эң дээре аныяк ажыл-ишчилерни соңгуп алыр. Чөвүлелдиң хуралынга, чүрүм ёзугаар, бригаданың активчилери болгаш ээлчеглиг айтырыгны чугаалажып көөрүнге киржиксээн бүгү кижилер олурлуур. Мынчангаш амыдыралчы чугула айтырыгларны коллективтиг шиитпирлээр, ынчангаш ол улам шын, боттуг болур. Чөвүлелдиң кежигүннери хүлээп алдынган шиитпир дугайында коллективке оперативтии-биле дыңнадып берип, ооң күүселдезин организастаар. Хөй-хөй колхозтарга бригада чөвүлели — эргелеп башкарарының практика кырында школазы, ынчангаш оон кежигүннериниң хөйү сөөлүнде барып эки бригадирлер, будүрүлгениң дуржулгалыг организакчылары болу берип болуур. Моонбиле холбаштыр эргелеп башкарарының органнарынче хоочун ажылдакчылар-биле чергелештир аныяктарны база дидими-биле депшидип турар, ажыл-агыйларның ыңдыг практиказын чүүлдүг деп көрзе чогуур.

Бригадалар чөвүлелдери хөй саныг оонак айтырыгларны чугаалажып көөрүндеи колхоз баштаар черлерин хостап, ооңбиле оларга перспективтиг планнарже кичээнгейни мөөңнээр, будүрүлгениң экономиказынче ханызы-биле сиңип кирер арганы бээр. Ыңдыг болза-даа чөвүлелдиң бодунуп бүгү ажыл-чорудулгазы чүгле билдириишкиннер, хомудалдар чугаалажыры-биле, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үрээринин чамдык таварылгаларын көөрү-биле (бо бүгү чүүлдер эргежок чугула болза-даа) кызыгаарлаттына бербезин дээш, коммунистер сагышты салыр ужуруглуг. Чамдыкта бригадалар чөвүлелдери ажыл-агыйның ажылхеректерин коллективтиг эргелээриниң чугула звеноэу болурундан эш-хүүзүнүң суду болуп шилчий бергилээри хомудавчыг.

Тамбов областың Жердевск районнуң «Ленинниң оруу» колхозунда хөй-ниити органнарының ажылы эки тургустунган. Аңаа колхозтуң ниити хуралынга «Бригада чөвүлелиниң дугайында саавырны» бадылаан, ында ооң хүлээлгелерин болгаш эргелерин тодаргайы-биле айтыкылаан. Чөвүлелдер план ёзугаар ажылдап, хуралдары доктаамал—айда бир-йи катап бодуп турар. Бо чылын бирги бригаданың чөвүлели, чижээлээрге, садын алышкын планы болгаш тарылга шөлүнүң тургузуу, баштайгы айларның экономиктиг түңнелдери, механизастатынган звеноларны тургузары болгаш кадрлар-биле четчелештирери, тараа кезилдезинин ажылчын планы болгаш кижилерни таарыштыр тургузары деп айтырыгларны чугаалажып көргеп. Кол угланышкынныңаре, принцип талазы-биле, чугула айтырыларже бодунуң кичээнгейни чөвүлел углап турар-дыр дээрзи бо саналн чүүлдерден көстүп турар. Күрүнеге продукция садар талазы-биле онаалгаларны күүседир дээш, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн база будүрүлгениң орулгалыг болуруи бедидери дээш демисел ооң ажыл-чорудулгазының үндезини, кол чүүлү болуп турар.

Бригада чөвүлелдери кижизидилге талазы-биле улуг рольдуг. Чүрүм үрээнинин кандыг-бир таварылгазын аңаа чугаалажып көөрү буруулуг кижини чүгле кезедир эвес, харын бүгү кижиниң, ооң иштинде буруулугларның боттарының мурнунга ниитиниң эрге-ажыынга кандыг когаралды чедирип каанын илередип көргүзер сорулганы салып турар. Хуралга олуржуп турган колхозчулар ыңдыг эштерине кандыг харыысалганы хүлээдирин тодарадып, ыңдыг таварылганы катаптавазын канчап чедип алырын бодап шиитпирлээрлер. Шылгараанарны мактап шаңнаарының хемчеглерин база коллективтиг чугаалажыр. Ол чорук бригаданың сырый каттыжарынга, дааскан херек дээш кижи бүрүзүнүң хууда харыысалгазы бедиринге идигни бээр.

Бригадалар чөвүлелдериниң чедиишкиниг ажылдаарының магадылалы—колхозтарның партия организацияларының талазындан оларны хүн бүрүде удуртуру болур. Ол-ла «Ленинниң оруу» артельде чөвүлелдериниң ажыл-чорудулгазын бригаданың коммунистериниң хуралдарынга чугаалажып турар. Чөвүлел кежигүннери коммунистериниң база ол ышкаш, чөвүлелге олар канчаар дузалап турарының дугайында бригадаларда парторгтарның отчёттарын партком дыңнагылап турар. Кол-ла чүве — хүн бүрүде, тодаргай ажыл-херекке дузалаары дээрзи билдингир.

Бригада чөвүлели—байзалда бүгү-ле өскерилгелерни дүргени-биле көре кааптып, ээлчеглиг ажылдар үезинде эң-не улуг бергелер болу бергенде шын шиитпирни ажылдап кылып шыдаар ыңдыг оперативтиг органнаар болгаш. Ам ол чөвүлелдериң кол кичээнгейни дүжүт ажаап алышкынын организастаарынче, продукцияга күрүне чагыын күүседириңе, чуртка планнан ажыр хөй-ле тарааны бээринче мөөңеттингеп турар ужуруглуг. Ажаап алышкынга күштерни болгаш херекселдерни эң дээре тургузуп ал, оларны ажыктыы-биле таарыштырарынга бригадирге дузалаары, бүгү ажылдарның бедик шынарлыы дээш идепкейлиг демисежри—хүннүң эң чугула сорулгазы.

Бүдүрүлгени эргелээриниң хөй-ниити хевирлери совхозтарда база хөгжүп турар. Доктаамал ажылдап турар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары, салбырлар чөвүлелдери, экономиктиг анализтиг бюролары — ажылишчи бүрүзүнге бүдүрүлгеге ээ болурунуң бодалын кижизидер деп, ол-ла сорулгага бараан болуп турар. Совхозтарның партия организациялары ол органнарның ажылын деткиир болгаш углап шиглээр ужуруглуг.

Колхоз демократизының чаа хевирлери, ажыл-агыйны эргелеп башкарарынга колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының идепкейлиг киржири районнарның, областарның, республикаларның партия болгаш көдээ ажыл-агый организацияларының мурнунга улуг негелделерни база салып турар. Ажылдың дуржулгазын түңнеп көөрү, ажылдың боттарын шинзыткан аргаларын нептередири, чаа чүүлдерни парлалга дамчыштыр пропагандазары — бо бүгү чугула ужур-дузалыг.

Алдарлыг ойну—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң төлептиг уткуур дээш чарыш чуртта улам калбарып турар. Ол байырлалга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы массаның чогаадыкчы инициативазын идепкейжилер. Ажылишчи бүрүзү бодунуң хереэ дээш бедик харыысалгазын билир, ниитилел будүрүлгезиниң ёзулуг ээзи мен дээрзин бодап чоруур медерелдиг ажылдакчы болган турарын чедип алыры—бо болза беш чылдың онаалгаларын, бистиң партияның айыткыны көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүлериниң программазын чедиишкиниг күүселириниге хөй чүүлдү кылыры ол болур.

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛДИҢ ШАЛЫПЧЫ ТУДУУ

Ульяновскиге ленинчи турасхаалдыг төп тудары Бүгү-эвилелдиң шалыпчы комсомолчу тудуу ныдыр чарлаттынган. Баштайгы метр-метр туувбу ханалар болгаш кан конструкциялар бөттарының кырында чеди метр дурттуг демир-бетон бежен баганаларлыг апарган. Ажылдар 18,5 метр деп демдектээн черде бүдүп турар. Пролетариаттың баштыңчызынга турасхаал— төптү тударынга чурттуң аңгы-аңгы булуңнарындан келген, ленинчи комсомолдуң төлээлери киржип турар. Ажылдарның бүдүп турары шалыпкын темпилерлиг, кончуг эки шынарлыг. Улуг тудуг Волганың кадыр эриктериниң кырында улам бедип турар.

ЧУРУКТА: бүткен турар улуг тудугнуң шинчилери.

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫ

ДУЗАЛАКЧЫЗЫНЧЕ КӨРНҮР

Комсомол — партияның иденкейдиг дузалакчызы болгаш кур күжү дээрзин бистин «Тыва кобальт» тудуг эргелелинде байдал безин бадыткап турар. Бүгү коллективтиң ниити санының 56,5 хуузун комсомолчулар эвлеп турар. Комсомол шынап-ла бистиң дайынчы дузалакчывыс ылап деп чүвени көргеш, партия организациязы комсомолду удуртур талазы-биле чамдык ажылды кылганын демдеглеп болур.

Ынчалза-даа ол удуртулга болгаш практиктиг дузаламчы амгы үениң бедик негелделерин хандырып шыдавайн турар дээрзин миннир ужурлуг бис. Тудуг эргелелинде Любовь Содунам биле Валентина Чистякова оларның удурүп турары комсомол эге организацияларында 50 ажыг комсомолчулар бактаап турар. Эш Содунамның удуртуп турары эге организацияда чамдык ажылдар кылдыныр турар. Ында комсомолчулар бодунуң организациязының 50 чыл юбилейга алдар болдурган чарыштың хүлээлгезин алгаш, ону ай санында 110 хуу чедир эки шынарлыг күүседип турар. Л. Содунамның удуртуп турары комсомолчу аныяктар бригадазында он үш кижиниң он бири комсомолчулар. Бригаданың кежигүннери чүгле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдан турар эвес, хөй-ниити ажылынга, ылангыя бот-тывынгыр уран чүүлдүң коллективин быжыглаарынга идепкейлиг киржин турарлар.

Эш Чистякованың удуртуп турары комсомол эге организациязында ажыл ыңдыг эвес. Ында комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажылынга киржилгези кошкак.

Тудуг эргелелинде комсомолчуларның эгелээшкини-биле танцылаар шөлдүң тудуу эргелээн, 10 тонна демир-дээти чыттан болгаш спорт залының тудуун планнаан. Бо бүгүнү алгаш көөрге, комсомол ажылы багай эвес чоруп турар ышкаш сагындырар, ынчалза-даа херек кырында ыңдыг эвес. Комсомолдуң хүралдары кончуг ховар эртип, аңаа комбинат тудуунуң айтырыглары, ажылдың шынарын экижидери, күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн бедидери, ажыл шагын долу ажыглаары чергелиг айтырыглар тургустунмайн турар.

Бир эвес партия организациязы комсомолга удуртулганы болгаш практиктиг дузаны доктаамал көргүзүп турган болза, ажыл элээн бедик деңнелге турар ийик. Комсомолчуларны ажылга киирерде болгаш үндүрерде, чүрттелга шөлүн хуваарда, бүдүрүлгениң мурнакчыларын депшидерде, шаннал хуваарда комсомол организациязын оюп каан турар.

Тудуг эргелелинде комсомол организациялары аныяктарны комсомолдуң хүрээлеңинге киирип алыр ажылды чорутпайн турар. Оң харазы-биле биске кээп турар хөй-хөй аныяктар комсомол организациязының ажылының четпези болза, партия болгаш профэвилел организацияларының база четпес ажылы болур.

«Тыва кобальт» тудуг эргелелинде партия организациязының чоокта болган хуралынга комсомолга партийжи удуртулганы экижидерин, удуртулганың амгы четпес аргазын эде көөрүн чугаалашкан. Бистин амгы сорулгавыс болза партияның дайынчы дузалакчызы комсомол организациязынга удуртулганы улам-на экижидери, хүн бүрүнүң практиктиг дузаламчызын көргүзери болур.

А. КОВАЛЕВСКИЙ,
«Тыва кобальт» тудуг эргелелинде профэвилелдиң каттышкан тудуг комитединиң даргазы.

ПЕНЗАДАН КЕЛГЕН ТУДУГЖУЛАР

— Отряд, томаанаар! Тукче деннежиңер! Тукту көдүрер!— деп, командирлаптар. Шупту чангыс аай ногаан хептерлиг, ченнеринде «ППИ» (Пензаның политехниктиг институту) дээн көксарала демдектиг бежен ажыг оолдар, ees кыс, шериг чыскаалында-биле дөмей эде-хере турупкан. «Студентилерниң тудуг отрядының «Хараачыгай» дээн бижиктиг чидиг кызыл тугу өрү чылып үнүптер. Ону көдүрери — мурнунда хүнде тергиин ажылдаанарның хүндүлүг хүлээлгези.

Самагалдайда ажылдап турар студент тудугжуларның эвлечеглиг ажыл хүнүнүң эгелээни ол.

Олар суурга келген соонда, оон хевир-шинчизи көскүзүбиле өскерилген. Суурнуң ол-бо кудумчуларында ийи-ийи аалдар чурттаар бажыңнар бедип үнүп, мурнунда өрген-даа чок турган хос шөлде чүнарбажыңның даш тудуу хаа-дашты сагышка киирип, харатгынып турар. Тудуглар чанында цемент, даш, элезин сөөрткен машиналар кээп, дедир чоруп, тудугжуларның балдылары токкулап, электри-биле ажылдаар хирээлер дагжап, демниг үнер чангыланып хүнзээр.

Отрядтың комиссары Геннадий Фомичёвка комсомол райкомунга ужуражы бергеш, студентилерниң ажылының дугайында чугаалап бээрин диледи.м

— Студентилерниң тудугжу отрядтары—аныяктарның коммунизм тургузуушкунунга идепкейлиг киржилгезинин херечизи болур — деп, ол чугаалап эгеледи.— Оон-биле чергелештир студентилерниң политиктиг, күш-ажылчы болган мораль талазы-биле кижизидилгезинин дээштиг бир хевири. Отрядтар тускай уставтыг. Ону ёзугаар бистиң аравыска чүрүм үрээлер, арагалаар чоруктар, чалгаа чорук чок турар ужурлуг.

Шынап-ла, студентилерниң ат-алдары суурда кончуг бедик. «Кайгамчык-ла эки оолдар-дыр бо! Эртен дан бажыңдан эгелээш кежээ орайга чедир үзүксоксаал чок ажылдаан турар. А чүрүмнүүн канчаар силер: арага-дары-даа ишпес, шүүгаалын үндүрбес. Кыска хуусаа иштинде дыка-ла хөй тудугларны кылып каапгылар, көрбес силер бе?—деп, Самагалдайда чугаалажып турар апарган.

Чүрттелга бажыңарының болгаш ясли-сад тудуунда ажылдап турар 3 бригаланың эң дээрези — Виктор Мартюшиниге удуртқан коллективке чеде бердивис. 6 кижилиг ол бригада ийи квартиралыг бажыңның тудуун дооскаш, ам база бирээни орту киире берген. Кыска чалсар аразында бригадир, Евгений Сакалкин Константин Верщинин оларбиле хөөрежи каапгывыс. Олар үжээдээ дөртку курска өөренирлер, Витя биле Женя механика факультединде, а Костя— электротехник. Сакалкин хаак спортунга кончуг ынак, институттуң чыынды командазының кежигүнү. Мартюшин база-ла хаакка бирги разрядчы, а шыдыраага бирги разрядын база катап бадыткаптарының тавырылгазы аңаа чоокта болган. Москвадан келген хөл-шыдыраага мастерге кандидат-биле ойнааш, ол ону удуп ап шыдапкан. Оолдар шупту кандыгбир мергежилге, азы хары угда ийи-үшке-даа бедик разрядтыг болдулар. Бригадир боду чазанырында 5-ки разрядчы. Ындыг болганда олар бызаңнаар, чазаныр, штукатурлаар, будукчулаар дээш өске-даа ажылдарны бедик шынарлыг кылып билир, а херек апарганда бирээни өскезин-даа солуп шыдаар.

— Бистиң оолдарывыста онзагай чүүл — олар колдуунда шупту разрядтыг спортчулар (ол ажылга кончуг дөмектиг дээрзи маргыш чок боор), хөй янзы мергежилди шингээдип алганы. Быжыг сагылгачурум, найыралга шынчывыс ажылывыстың түннелдериңге эки салдарны чедирип турар. Отрядтың дайынчыларының хөй иеруузу студентилерниң тудуг отрядтары-биле 3—4 чылдарда янзы-бүрү черлерге ажылдаан эштер-дир—деп, комиссар өске бригадаже бар чорувуста чугаалап чорду.

Чүнар-бажың тудуу бо. Ханалар шагда-ла бедип үнгүлей бергилеэн, кырын дуглаары арткан. Иштики, даштыкы штукатурлаар, хоюглаар ажылдар чоруп туру. Шала бичежек бетономешалкага кылган ховдугну бажың кырынче бичии кранчыган көдүрүп үндүре бээрге, дашчылар, шеверлекчидер дораан-на ажыглай бээр. Ол черден шала ыракта тургускан барык бүрүн механизастаан агрегат бажыңнар дөмектери салырынга херек хоюдугну биче када-ла белеткептерге, боду дүжүрер машина ону хүдээп алгаш, райкомнүң, Культура бажыңының чаа тудугларынче алгаш чоруп турар.

— Эки ажылчыннар бе? О, мен бактаптар кижи тыппас мен—деп, мээң айтырыымга харыылавышаан, үзүн, чиңгежек мага-боттуг оол, бригадир Анатолий Родин чугаалады.— Ынчалза-даа дээрелерден тергиинерни онзалап болур. Бешки куречу, электротехник Василий Воропаев — бызанчы. Хүн нормазын доктаамал 20—30 хуу ажыр күүседип турар. Эки спортчу. Тудуг отрядтарынга бо чыл-биле беш удаа чоруп турар дуржулгалыг эш: үш катап Казахстанга ажылдап четкен, эрткен чылын Пенза облазының Лермонтово суурга улуг орус шулукчүүнүң музейин катап чаартырынга киришкен. А Толя Шленнев ам ийиги курска өөренир, бистиң аныявыс. Ынчалза-даа оон ажылгыры кончуг.

Бир чурттелга бажыңы ажыглалга киреринiң кырында. Оон иштики ажылдарын студент кыстар кылган. Оларның бирээзи Татьяна Величкону комиссар Фомичёв тергиин кызымак кижи деп мактады.

Электрик Виктор Горячев иштики өрээлдериң электри системазын кылгаш, суурнуң ишти четкизинге улапкан.

Студентилер омак-дөгүлүг оптимистиг кижилер деп чүвени кым-даа билир. Болар база-ла ындыглар. Олар хостуг шактарында хол бомбүү, футбол ойнаарынга, ырлап, танцылаарынга ынактар. Чурттап турары школа интернадының чанында футбол шөлүн кылып алгай, аңаа бо-ла ойнаан турарлар. Район төвүнүң спортчулары-биле футболга 4 катап ужурашкан. Хол бомбукчуларының аразында демисел чидиг, сонуургавыг эрткен. Район наадымының хүнүнде шыырак дээн студент-мөгелер тыва хүрешке чаа эштери, база-ла белен эвес удурланыкчылары-биле тудушкан. Суурнуң аныяктары-биле студентилериниң катай көргүскени концерти чонну ажжок сонуургаткан.

Студент тудугжуларның ээп чаныптар хуусаазы чоокшулаан. Салдынган сорулгалар ыяк күүсеттинериңге олар бүгүрелдиг. Оон идегелдиг хереҷизи, магадылалы — кыдынган ажылдар, студент тудугжуларның сөзүнге шынчызы, тергиин ажылгыры.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
бистиң корр.

ШЕВЕР КИЖИ МАКТАЛДЫГ

Аныяктар тудугже

Кижи шыдажыр аргажок изиг хүн. Мындыг хүннерде улуг хелегелиг черлерже сыңнып, сугга сериитгенирин күзей бээр. Шак ындыг хүнде, Улуг-Хемниң оң талазы эриинде, Кызылдың туувбу заводунуң чоогунда чартыын тудуп каан, кызыл өңнүг туувбудан бүткен бажыңны тутқан кижилерни эрткен-дүшкен кижилер бо-ла эскерип каар.

Бо дээрге «Кызыл тудуг» эргелелиниң Түлүш Тенек-оолга удурткан тудугжулар бригадазы-дыр.

Шыдажыр аргажок изиг хүнде чанагаштанып каапкан, тус-тус ажылдарында шалыпнын ажылдаан кижилерге дүшүүзинде чеде бердивис. Оларның бригадири Түлүш Тенек-оол амыл-херээниң ужунда хоорай кире берген болду. Ынчалза-даа Кызылдың политехникумунуң доозукчузу, бригаданың мастери Танов Шараа-Хөөг биле ужуражып чугаалаштывыс.

— Бистиң бригадада шупту 26 кижи бар. Туувбу заводунуң ажылчыннарының 12 аал ишти чурттаар ийи бажыңын тудуп тур бис. Бирээзиниң бирги каъдын дооскаш, ийигизин эгелеп турарывыс бо ийин—деп, ол кыска харыылады.

— Ажыл-ижинге кызымаккай, дуржулгалыг ажылчыннар бригадада бар боор аа?

— Аныяк тудугжуларга мергежилин дамчыдып, оларга дуржулгалыг ажыл-ижи-биле үлегер-чижек болган хоочун тудугжулар «Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу» деп аттыры чаалап алган Оюн Калзаңга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Ленин орденниг Семен Санданга болгаш бригадиривис Түлүш Тенек-оолга, өөнүң ээзи Түлүш Сендеңмаага чоргаарап, олардан хөйну өөренип, билип ап турар бис. Бистиң бригадавыста эки тура-биле, комсомолчу путёвка ёзугаар районнардан келген аныяктар база-ла бар. Краснов Кызыгбан, Май-оол Чыргал-оол (Тожудан) Серен Балыктаар, Александр Дега (Барыын-Хемчиктен), Кара-Сал Кара-оол (Өөрдөн), Кысыгбай Биче-оол (Улуг-Хемден) олар тудугжунуң мергежилин шингээдип ап, хамаарышкан ажылдарынга багай эвес түңнелди көргүзүп турарлар—деп, мастер чугаазын доозту.

Кран бодунуң күштүг «холу-биле» он-даа кижи үгбас улуг савада хоюдуп каан малгашты сегирип алгаш, туувбу-биле бажың тутиан кижилерге чедире берди. Кранның эккелген чүгүн дүжүрүп турган Кара-Сал Кара-оолдан:

— Тудугга урав ажылдаан силер бе? деп сонуургап айтырдывыс.

— Тудугга ураа ажылдаан силер бе? деп сонуургап айтырдывыс.

— Чыл-даа четпээн мен. Өөрү районнан комсомолчу путёвка ёзугаар мында ажылдап келдим. Тудугга ажылдаарга солун-на-дыр. Хөйну-ле өөренип алдым. Айда 100 рубльден ажыр ажылдап алыр-дыр мен. Чурттаар чер-биле база хандырган. Кижи чалгаарар дээр ужур-даа турбас — деп, чугаалай-дыр.

Соруктуг ажыл-ишти кижилеринде ажылындан оспаксыраар кижилер чок. Олар хүлээлгени күүседир дээш чаңгыс аай эп-сеткилдиглер. Бригада ийи эзлчег болуп ажылдаар. Бирги эзлчег эртенгиниң 7 шактан 4 шакка чедер, оларның оон ыңайлы ажылын ийиги эзлчег хүлээп алыр. Бригада 12 аал ишти чурттаар бирги бажыңны декабрь айда доозар планныг. Бригада ийиги кварталдың планын 120, а чартык чылдың 128 хуузга нүүсетиген.

Совет тудугжуларының хүнүн Түлүш Тенек-оолдуң удурткан бригадазы нүш-ажылчы белектер-биле демдеглеп эрттирген.

К. САРЫГ-ООЛ.

Колхозтарның кадыкшылга хоорайжыгаштары

Татарбунары суурда эмнелге черинiң тудуу эгелээн. Областа колхозтар аразының эң улуг эмнелге чери ол деп, Одессадан РАТАУ-нуң корреспондентизи дыңнатқан. Ол эмнелге черин ленинград архитекторларының тускай телевилелин ёзугаар районнуң 14 кодээ ажыл-агый артельдериниң хөрөнгизи-биле тудуп турар. Ийи каът бажыңга хирургия, физиотерапия, рентген салбырлары, эмнелге-күш-культура кабинеттери болгаш аарыглар алын илередип тыварының кабинези турар. Эмнелге черинiң бажының тударынга болгаш оон дериглерин садын алырынга колхозтар бөттарының хөрөнгизиниден 350 муп рубльди үндүрүп берген.

Тудуп турар эмнелге черинден каш-да километр ыракта Сасык хөлдүң эриинде Татарбунары тура халыышкыны аттыг колхозтуң малгаш эмнелгезиниң чери болгаш 100 кижи турар пансионады тургустунган, ында эмнелгеге ажыглаар малгаштың улуг курлавыры бар. Аарыг кижилерни дески эмнээр аргашы ол берип турар.

Областа колхозтарның хөрөнгизи-биле эмнелге черлерин, поликлиникаларны, хөрөөженнер бөжүүр бажыңнарны болгаш амбулаторияларны тудары калбарган.

(СЭТА).

ЛЕКЦИЯ ПРОПАГАНДАЗЫ—ЧУГУЛА ЧҮҮЛ

БИЛИГЛЕР ЛЕКТОРЛАРЫ

Бистиң чуртувуска коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузар дээш совет улустуң мурнында салдынып турар сорулгаларны ажылчы чоннарга пропагандалап, кижилериниң амыдырал-культуразын болгаш билиг чедерелин улам бедидер, ажы-чанда эргиниң артылышкынарын узутказары дээш идеологтуг демиселге лекция пропагандазы чугула черни эзлеп турар. Амгы үеде «Билиг» ниитилели Бай-Тайга районда 11 эге организацияларлыг, ында 153 лекторлар хаара туттунган. Оларның күүк-биле бирги чартык чылда янзы-бүрү темаларга 276 лекциялар номчуттунган. А оон иштинде 33 лекцияларны Ленинчи темаларга номчуп, 11 кезек черге В. И. Ленинге тураскаатқан кежээлерни эрттирген.

Тээлиниң Культура бажыңынга организастаан кежээ солун болган. Шүй болгаш Найырал суурларга «Ленинниң амыдыралынын» деп темага номчулга конференцияларын чоруткан. Ленинчи номчулгаларны школалар бүрүзүнге организастап, Кызыл-Даг дээш өске-даа черлерге агитквартералар аайы-биле ону чорудуп турар.

Ленинчи темаларга лекторлар Хертек Шыырап-оол, Ондар Ойдуп, Салчак Чедер-оол, Хертек Адыг, Карл-оол Халар-баа хөй лекцияларны номчаанар.

«Билиг» ниитилелиниң лекция пропагандазының ужур-дузазын бедии-биле үнелеп, идеологтуг фронтунуң ол шимчеликтиг күүжүн чоп ажыглаар дээш, аңаа удуртулганы багай эвес тургускан эге организациялар бар.

«Мурнакчы» колхозтуң партkomунуң чанында эге организация (удуртукчу Салчак Чедер-оол) партия организацияларыбыле быжыг харылзаалыг болгаш ажыгын биллилиг эки удуртуп турар. Ында лекторлар ажылчы чоннарга, ылангыя аныяктарның кижизидилгезинге таарышкан темалыг кежээдерни, диспуттарны, ужуражышкынарны, номчулга конференцияларын үргүлчү эрттирип турар.

Лекция пропагандазының дээштиг, үре-түнелиинiң ол колхозтуң бирге чартык чылда чедиишкиннери хереченилеп турар. «Билиг» ниитилелиниң «Малчын», «Кара-Хөл» колхозтарның парткомнарының чанында база «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырынын партия организациязының чанында эге организациялары (удуртукчулары Хертек Адыг, Барба Багай-оол, Чүлдүм Байыр) ажылын экижидип, шынарын бедиткен. Кызыл-Даг салбырында политинформаторлар доктаамал ажыллап турар.

Лекция пропагандазының ажылынга боттарын идепкейлиг белеткеп, политиктиг болгаш теоретиктиг билиин үргүлчү бедидип, чон ортузунга билдингир, амыдырал-биле холбаалыг, бедик утка-шынаалыг лекцияларны үргүлчү номчуп турар мурнакчы лекторлар бистең бар: Хертек Кудуруқпай, Салчак Молдургаа, Хертек Адыг, Салчак Чедер-оол, Александра Салчак, Түлүш Анай-оол, Валентина Долмажап, Виктор Соян, Александра Дамдын дээш өскелерни-даа адап болур.

Лекция пропагандазында улуг четпестер база бар. Номчуттунуп турар лекцияларның чамдыызының тематиказы кызыы, шынары кулу болгаш кедээ ажыл-агый, шажын-чүдүлге, аныяктарга хамаарышкан темаларга база химия, астрономия, физика, математика, география, биология эртемнеринге болгаш мурнакчы дуржулгаларны нептередиринге холбашкан декциялар кончуг эвээш.

Лекция пропагандазынга удуртулганы багай организастап, партия организацияларыбиле харылзаа чок ажылдап, лекторлар-биле чедир ажылдавайн, оларның ажылының отчёдун үе-шаанда түңнеп кылбайн турар болгаш путёвкаларын долдурбас эге организацияларлар бар.

«Билиг» совхозтуң төвүнде эге организациязы (даргазы эш Тыхеев) бирги чартык чылда чүгле 7, Бай-Тал салбырында эге организация (даргазы Сат Шанчы) чүгле 4 лекция номчулгаларын организастаан. Номчуп турар лекцияларның шынарын контрольдаарын боттандырбайн келген. Бо организацияларда лекторларның саны харын эвээжеп турар.

Амгы үе—мал чеминиң болгаш дүжүт ажаан алышкынының сезоннуг үези. Сорулга чүл дээрге, чон ортузунга лекция пропагандазын улам калбартып, чонну коммунистиг ёзугa кижизидер дээш лектор бүрүзү идепкейлиг ажылдап, районнуң планныг сорулгаларын күүседиринче ажылчы чонну мобилизастаары болур.

К. ДОНГАК,
районда «Билиг» ниитилелиниң харылсалгалыг секретары.

УЛАМ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Каа-Хем районда «Билиг» ниитилелиниң кежигүннери политиктиг болгаш эртем билгилерии пропагандалаар, чон ортузунга коммунистиг кижизидилге ажылын чорудар талазыбиле эвээш эвес ажылдарны кылып турар. Бо чылдың эрткен 7 айларының дургузунда 400 ажыг лекциялар номчуттунуп, беседалар чоруттунган.

Ниитилелдиң «Тиилелге» колхозта организациязында чонкуң ортузукга лекциялар чорударын эки организастаан. Бо ажылга бөлүктүң кежигүннери шуптузу киржир, оларны клубка, фермаларга, хойжуларга бола көрүп болур. Оларның удуртукчузу — библиотека эргелекчизи комсомолчу В. И. Кураева. Ында лекторлар бо чылын 30 ажыг лекцияны номчаан. «В. И. Ленин — кино уран чүүлүнде», «Ленин — кезээде дириг», «Ленин — чурумалдыг уран чүүлде», «Уруглар болгаш шажын» база өске-даа темаларга лекциялар дыңнакчыларга солун болуп турган.

Бистиң эң дээре лекторларывыска башкылар П. С. Дроздова, Л. Г. Иванова, А. С. Чажанай, библиотекарь В. И. Кураева, колхоз даргазы В. И. Евтушков болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Ленин аттыг колхозта лекторлар бөлүү. Сава эвээш эвес ажылды кылган болгаш кылып турар. Лекторлар бөлүүнүң удуртукчузу Н. И. Муталайова — школа директору. Олар 30 ажыг лекцияны чылдың эгезинден бээр чонга номчаан. Лектор В. В. Корягинниң номчаанары «Херээжеваер болгаш шажын» деп лекциязын колхозчулар аажок сонуургал-биле дыңнаан, айтырыглар хөй болган. Партияның болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказынга хамаарышкан, алдынелерге, аныяктарга таарыштыр кылган лекциялар үргүлчү чоруттунуп турар. Ында лекторлар В. Г. Родионова, Е. Ф. Паздерин олариы демдеглээр херек. Копту-Аксында О. М. Сальникова удурткан лекторлар бөлүү база багай эвес ажылдап турар.

Политиктиг болгаш эртем билгилерин нептередир ажылга идепкейлиг киржип, бо хереке боттарының инициативазын бо-ла үидуре бээр, бердинген онаалганы эки күүседир энтузиасчы кижилер база бар. Ылангыя пенсионер С. К. Якименко, ветсанитар Е. И. Корягина, улуг сестра М. С. Муравьева болгаш өскелер-даа оларга хамааржыр.

Чер-черде лекторлар бөлүктеринге партия организациялары боттуг дузаны көргүзүп турар, черле ынчаш олар партийжи боттуг удуртулганы берип турар дээрзин чугаалаар ужуулуг. Ильинкада партия организациязының секретары Ф. А. Фунтиков, Бүрен-Бай-Хаакта — Е. С. Кацина, Копту-Аксында О. Т. Наксыл-оол олар лекторлар бөлүктеринге хүн бүрүнүң дузазын көргүзүп турарлар.

Оон-биле кады бистиң районда «Билиг» ниитилел организациязының ажылында четпестер ам-даа хөй. Ниитизи-биле алырга, янзы бүрү темаларга лекциялар кылырының ажылы кошкак чоруп турар дээрзин миннир ужурлуг бис. Чижектерни ап көрээли. «Октябрь 30 чылы» колхозта лекторлар бөлүү (удуртукчузу В. Н. Комарова), оон кежигүннери бо чылын чонга чаңгыс-даа лекция номчуваан. Ынчаварга «Бурунгаар» совхозта лекторлар бөлүү (удуртукчузу И. А. Ким) чүгле 7 лекция номчаан.

Аныяктар кижизидилгезинге, бойдус эртемнеринге хамаарышкан лекциялар, шажыгына удур темага лекциялар кончуг эвээш. Районнуң ажыл-агыйында ажылдап турар кижилериниң чартык кезии аныяктар болганда, СЭКП ТК-ниң бо чылгы июль Пленумунуң шиитпирлеринге үндезилээш, аныяктарны кижизидериниң айтырыынче угландыр бистиң лекция пропагандавыска чоокку үеде эргилдени кылыры иегеттинип келген.

Лекторларны өөредир, оларның дуржулгазын солуштурар талазы-биле семинарлар, хуралдар барык-ла болбайн турар, чер-черде лекторлар бөлүктеринге практиктиг, методиктиг дуза көргүзер ажылдың деңнели куду. Чер-черде лекторларның боттары лекциялар белеткээр талазы-биле инициативазы черле кошкак.

Кызылдан мергежилдиг лекторлар биске кээп, солун лекцияларны кылып турарын эки деп санап турар бис. Чижээлээрге, бо чылын философия эртемнериниң кандидады Н. Ф. Бобровтуң «Судурларда хоозун тоолдарны эртем ёзугу-биле шүгүмчүлел» деп, шериг эртемнериниң кандидады И. М. Немыряның шериг темазынга, делегей байдалының дугайында лектор А. Л. Козловтуң лекцияларын дыңнакчылар улуг сонуургал биле дыңнаан. И. У. Самбуунун «Археология» деп лекциязын база аажок сонуургап турган, ында ылангыя Тыва АССР-ниң янзы-бүрү районнарынга казып тыпкан чүүлдерии анализтеп, тайылбырлап, төөгүге холбашкан барымдааларны чугаалап турганы черле солун.

Ынчангаш чылдың эгезиинден тура Кызылдан бистиң дыңнакчыларывыска 91 лекцияны кылган. Бистиң районнуң партия, совет, ажыл-агый организацияларының удуртукчу ажылдакчылары лекцияларны база чоннуң мурнунга номчуп турарлар, ол кончуг эки, ынчалза-даа бо талазы-биле ажыл улам калбак, улам массалыг болган турзун дээш «Билиг» ниитилелиниң районда организациялары ажылын олче углаар апаары чугаажок. «Билиг» ниитилелиниң чоокта чаа Москвага болуп эрткен Бүгү-эвилел съездизиниң шиитпирлеринге үндезилээш, бистиң районга лекция пропагандазының ажылын улам бедик чадага тургузуп, бо чугула херекке чаа, шиитпирлиг чедиишкиннерни чедип алыр дээш, лекторлар бистер шуптувус кызып ажылдаар апаар бис.

З. ЛАКПА,
лектор.

«Мээң мергежилим бодүүн. Ынчалза-даа аңаа ынак мен» деп. Кызылда № 2 автотранспорт будуруулгезиниң ажылчыны Матрена Пантелеевна Плотницких чугаалады. Оон мастерскаязында кире бергеш, шывыг кылыры белен эвес, нарын болгаш эвээш эвес ажылды негээр деп чүвени бүзүреп көрдүвүс. Бодунуң чаңчыга берген ажылын ол бедии шынарлыг күүседип турар болду.

Күш-ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш Матрена Пантелеевнага коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты тывыскан. Матрена Плотницких хөй-ниитиниң ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Амыдырал хандырылга талазы-биле комиссияның даргазы хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Эки ажылы дээш Хүндүлел бижиктер-биле наш удаа шаңнаткан.

ЧУРУКТА: М. Плотницких ажылдап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Ниитиниң малынга быжыг чем-суурну

тургузаалы

Көк-Чыраанық сигенчилеринде

«Улуг-Хая» совхозтуң Көк-Чыраа салбырының ажыл-ишчилери бо чылдың сиген белеткелинче чогуур үеде киргеш, чамдык эки түңнелдерни чедип алган. Салбырның көл сиген шөлүн—Көк-Чыраанық сигенниг черлеринде сиген кезилдези эрткен үениң дүрзүнда организастыг үргүлчүлеп келген. Ам үеде бөлер сиген 90 ажыг гектар чедип турарының ужурунда кезилдеге ажылдан турган үш трактор агрегадының чамдыызын сиген болдурериниче киргеш.

Кезип, бөлдүрүп киринкеиден бээр бо хүннерге чедир салбырның сигенчилери 400 гектар шөлдүң сигенин кестиргеш, 308 гектар шөлдүң сигенин болүп сараттаан. Оон ниити дүжүдү 232 тонна болган. Ол сигенниң 55 тонназыч тускай пресске тыраш, - Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазының кыштаанда чедиргеш, ийи кончуг улуг сараат кылдыр тургускан. 177 тонна сигенни кыжын булуктавас черлерде бөлүп сараттаан. Сараат бүрүзүн удур кажаалаар хемчеглерни боттандырган.

14 кижи составтыг сигенни бөлүп сараттаар механизастаан звено үш тракторну, бир автомашинаны, бир прессти доктаамал ажыглап, тырыттынган сигенни кыштаглар, фермалар чоогунче удур-ла сооргун чедирип турар. Көк-Чыраанық сигенчилери тиилелгежилерни болгаш искрачыларны детквишаан, август 8-тен эгелеп мал чемининг белеткелинге шефтээшкинни организастаан. Баштайгы шефтээшкинде элээн хөй ажыл бүттүрген. Шефчилер бригаданың ийи хүн дургузунда кылыр ажылын чаңгыс хүн кылганнар.

Салбыр ниитизи-биле 1000 гектар сиген шөлдүг, оон 1500 тонна сигенни кезип белеткээр планныг. Амгы байдал-биле алырга Алдыы-Шынааның, Улуг-Алаактың, Чоон-Теректиң, Доң-Теректиң сигенниг черлери колдуунда кезип алдынган. Ынчалза-даа ол ниитиң сиген планын күүседип алырынга четпес. Ынчангаш салбыр баштаар-чери хол кадыырлары-биле сиген кезер 15 кижи составтыг тускай звенону немей организастаан. Чаа тургустунган звено Шангылтыг-Арыгның сигенни кезип дээскаш, ам Долганыр-Даштың сиген шөлүнде кезип кирипкеннер.

Сиген кезилдезиниң эгезинде ук ажылдың чамдык организастыг талазы дыка сула турганы чажыт эвес. Салбырда партия комитеди болгаш көдээ Совет бо талазы-биле организастыг хемчеглерни күштелдирип, мурнакчыларны шаңнап, мактап, сигенчилерниң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны улам экижиткен. Оон түңнелинде хүн нормазын 130—150 хуу күүседип турарларның саны мурнукузундан өскеп. Чижээлээрге, сараат салыкчылары Х. Чылгаар-оол, Монгуш Бичеоол, Донгак Седип, Ондар Кылаң-оол олар баштай мурнакчыларның деңнелиннге четпейн турган болза, ам оларның одуруунда киргеннер.

Көк-Чыраанық сигенчилери амгы темпизин ышкынмайн турганы, сиген кезилдезиниң планын августуң тоңчүзүнде күүседир, мал чемининг балансызын өске бүгү аргалар-биле ыяап-ла долдурар сорулгалыг ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Кызыл-дагжылар мурнунда

«Тээли» совхозтуң мал чемининг белеткели үргүлчүлеп, август 13-ке чедир 882 тонна сигенни сараттаан. Ажылагыйның Кызыл-Даг салбыры планының 96 хуузун күүседип, 301 тонна эки шынардыг сигенни белеткээн.

Эрткен беш хоноктарда чаржып турар бригадаларның түңнелин база үндүрген. Бо удаада аныяктарның механизастаттынган бригадазы бирги черни эдеп, акша шаңналдарын алган. Сиген белеткелинге хөй-жуларның эки киржилгезин аңаа демдеглээн. Хөйжу Каваа Хертек болдунуң күүк-биле 9 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Малчын бүрүзү мал чемининг белеткелинде.

М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Темпини улам дүргедедир

Ниитиниң малынга четнир санныг чем курлавырларын тургузары бүгү-ниитиниң херээ. Бо түгүлә кампанияже «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбыры орайтап киргеп. Салбыр бо чылын 1000 тонна сигенни, 540 тонна зелёнканы белеткээр планныг. Бо дээргебелеп эвес хүлээлге. Амгы үеде салбырның сиген шөлдеринде 14 сигенчи звенолар ажылдап турар. Оларда 85 хол кадыырын, бир тракторну быжыглаан.

Салбырның сигенчилери бо хүннерге чедир 195 тонна сараатты тургускан. Сигенчи звенолар ортузунда калбарган чарыштың бирги черин эш Хөмч-Оттуктуң удурткан звенозу алган. Олар 90 тонна сиген белеткээр планын 35 тонна чедирип алган. Ол ышкаш ховү бригадазының бригадири С. Конгар-оолга удурткан бир звено планын 56 тонна чедиринкен.

Ынчалза-даа бар сан фактылар сиген кезилдезиниң шалыпкын темпизин херечилевейн турар. Бар техника болгаш кижи күжүн чөп ажыглавышаан, мал чемнериниң белеткелинче бүгү күштү мөңгүзээри негеттинип турар.

Б. ОНДАР.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

Амыдыралчы негелде

Улуг-Хем районда Ак-Туруг суур улам калбарып, оон чурттакчы чону өзүп турар. Ол девискээрде малчыннар база хөй. Мындыг турбуже, ында аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараанарының холушкак чаңгыс магазини бар, ол чонуң негелдезин хандырып шыдаавайн турар. Садыгжызы чаңгыс болганындан ол магазинден хереглелин дораан хандыртының алыры берге, аңаа келген кижилер үр маназар ужурга таваржыр.

Ак-Туруг суурнуң сөөлгү ийи чылда болган хуучулар хураларынга чон чоптүг негелдени көдүрүп, Ак-Туругга немелде магазин тургузарын каш удаа дилеп келген. Бо айтырыгны Арыт-Үзүү рабкооп болгаш респотребсоюзтуң баштаар черлери мынчага шинтпирлеп бербээн.

Көдээ бижикчиниң бо дугайында чагаазынга респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазыйың оралакчызы эш В. Гладилинниң харыылааны болза, Ак-Туругга немелде магазинни республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу 1969 чылда тудуп кылыр, а оон төлевилел-смета документациязын респотребсоюзтуң баштаар чери белеткээр.

делегей бо хүннерде

Колумбияның болгаш Аргентинаның компартиялар төлээлериниң ужурашканы

БОГОТА. (СЭТА). Колумбияның найысалынга Колумбияның болгаш Аргентинаның коммунистиг партияларының төлээлериниң ужурашкынының болган. Ужурашкынның киржикчилери боттарының партияларының ажыл-чорудулгазының дүржулгазын, санал-оналын солушкаш, делегей байдалын чугаалашкан.

Ылаңгыя ук ужурашкынның соонда чарлап үндүрген дыңнадыгда империализге удур демисеңдя бүгү фронтуларга күштелдиреринің эргежок чугулазын демдеглээн. Төлээлер АКШ-тың империализминге удур даймлдажып турар, маадыр вьетнам улус-биле ийи партияның эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарын бирги чергелиг хүлээлге деп санаан.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Братислава кылган медеглелинге хамаарыштыр ук медеглел Чехословакниға социализминиң херээн быжыглаарынга дуза болур деп бүзүрел дыңнадыгда илергейлеттинген.

Колумбияның болгаш Аргентинаның коммунистиг партияларының төлээлери коммунистиг, ажылчын партияларының Москвага бо чылдың ноябрьда болур Төвүлел хуралының дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Ол Төвүлел хуралдың үндүрер шинтпирлери делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң сырый каттыжыышкынын күштеллиреринге чедирер деп бүзүрелдиин олар илергейлээн.

Ужуражыышкынның киржикчилери АКШ-тың «улусчу шимчээшкиннерге удур ук диптиң чер болганынга ажык демисежир» дээш, Латин Американың чурттарында шериг диктатураларын национал армия тургузарының дузазы-биле каттыштырарынче углаган ораладжыышкыннарын сойгалаан. Америк монополияларга экономика болгаш политика талазы-биле хамааржылга турда, Латин Американың чурттарын бүгү тала-биле ёзулуг таарымчалыг хөгжүдүн болур арга чок деп, ужуражыышкынның киржикчилери ук документиде айыткан.

Гэс Холлдуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гэс Холл республиканчы партияның Ричард Никсонну президентиге, а Спиро Агнюну орлакчы президентиге кандидат кылдыр мыңдаа чаа депшилип эрткен съездизиниң түңнелдерин шыңгыы шүүмүүлээн.

«Дейли уролд» солунга парлап үндүрери-биле Гэс Холл мынчалдыр медеглээн: «конгрессте реакцияның хөй чылдар дургузунда кол төлеңгизиже болуп келген республиканчылар-биле мурнуу-чүкчүлериниң ажылчынарга, негрлерге, демократияга удур эвилелиниң клерели шак ол шилип алыышкын болган. Ол шилип алыышкын тайбыңче болгаш хосталгаже чижеглел чок күштелген чүткүлдү дерзин базар сорулгалыг шериг-үлетпүр комплекизиниң кыжаныышкынныг базымы болган. Чүрттүң чагырыкчы бөлүктери улус массаларының килеңиээшкинин чавырып шыдаваазынга сагыышыраап, дерзин шинтпирлер үндүрер арганы ажыглап турар».

Үнүн каттыштырып турар

БЕРЛИН. (СЭТА). Германияның коммунистиг партиязының ажыл-чорудулгазын герман чагырга черлериниң хоойлу-дүрүм барымдаалавайн хорун каанындан бээр август 12-де 17 чыл болурунга холбаштыр ГДР-ниң ажылчы чоннары ГКП-ниң ажык догуннаарын катап тургузар дугайында барыын-герман хөй-ниитиниң негелделеринге боттарының үнүн хаттыштырып турар. Лейпциг округта Белен хоорайның Отто Гротеволь аттыг химия комбинадында «ГКП-ге болгаш кара-бажыңарда хоруглаткан бүгү коммунистерге хосталга!» деп дозуңнуг митинг эрткен. Германияның компартиязының өмүнээзинден ГКП-ниң кежигүнү Эмиль Карлебах сөс алган, ГКП-ни хоругдалга таварыштырганын күш чок болдурарын чедип алыр сорулганы барымдаалаваш. ГФР-ниң депшилгелиг күштериниң демиселин ажылчын-тараачыл республиканың ажылчы чоннарының деткип турарынга чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илергейлээн.

ГКП бо чылын бодунуң догуннаап келгениниң 50 чыл болган оюн демдеглээр. Ол партия ниитизи-биле 25 чыл дургузунда чажыт байдалга ажылдаар ужурга таварышкан. Роза Люксембургтуң болгаш Карл Либкнехтиң өжээттеннерге өлүрткен үезинден эгелээш, ГКП герман империализминиң талазындан террорга, истеп-сүрүүшкүннерге үргүлүү таварылып келген деп, Э. Карлебах демдеглээн. Ынчалза-даа ГКП-ниң үнүн кандыг-даа дергииледдер боогдап шыдаваан. Оон база бир херечизи— партияның чоокта чаа ажылдап кылган чаа программазы болган, ук программаны ГФР-ниң чоңунуң чүүл-бүрү кезектери, ылаңгыя аныяктар калбаа-биле деткээн деп, Карлебах медеглээн.

Химиктер хоорайы— Галлеге болган удурланыышкын митингизинге Барыын Германияның база бир коммунизи — Манфред Каплук сөс алган. ГКП-ни хоругдаан чорук чүгле ГФР-ниң коммунистеринге удур эвес, харын оон оппозистиг бүгү күштеринге удур угланган деп, Каплук демдеглээн.

Чаа хавыктыг эрги политика

Бонига ГФР-ниң даштыкы херектер министри Билли Брандтының «Европага тайбың политиказы» деп идээргек аттыг ному парлаттынып үнген деп, Бонндан СЭТА-ның корреспондентизи В. Серов дамчыткан. Кызынгер — Брандтының чаза «дүшкүүрлүг байдалды чавырылдырарынче» болгаш социалистиг чурттар-биле харылзааларны «чогумчадыг» болдурарынче чогум-на чүткүл салып, Европага тайбың ёзу-чүрүмну тургузарынче угланган, «чаа» политиканы чорудуп турар кылдыр ук номунуң ады, ында ажылгаттының турар сөстериң аянып-даа авыяастаар сорулгалыг болган.

Боин социалистиг чурттарның девискээрин, ылаңгыя Польша Улус Республиканың девискээрин кажан-даа былаашпайн келген деп безин ук номнуң автору бадыткаан.

Ынчалзажок барыын-герман реваншистиг организациялар, бети дээрге-ле, Германияның 1937 чылда кызыгаарларын катап тургузарын негеп турар деп чүве билдингир болгай. А ГФР-ниң чазаа олардан кажандаа чарылбайн, ол ойлукчок негелдеден ойталаан бис деп кажан-даа медеглевейн келген.

Боин Европада байдалды өскертиринче чүткүлүн салып турар деп чүвеин Брандт бодуунуң номунда чажырбайн турар хирезинде, ол чүткүлдү «тайбыцга ынак бис», «күш ажыглаксавас бис» дээр хоозун домактар-биле чажырып турар. Боннуң ол ажылдакчызы» «Амгы байдалды чаартыр», «бар турар байдалды тайбың ажып эртер», ГДР-ниң чонун «бистен ырай берген чуртташтарывыс» бар деп бижээн.

Боннуң алызында барып ГДР-ни сыырыптарынче болгаш делегейниң ийнги дайынының түңнелдерни өскертиринче чүткүлү ол домактар-биле чажырынган. Боннуң ожээзирек эрги политиказын ында «тайбыңга ынак бис» дээр авыяастаашкын-биле чажырып коргүскен.

Халдаашкын болган

ЛОНДОН. Грецияның премьер-министри Георгиос Пападопулос август 13-те хоорайдан дашкаар турар черинден Афиныже баар оруккa чорда, оон амы-тынынга халдаашкын болган. Былдазының кыварын оожумнадып каан бомба салган черге премьер-министриң автомашиназының чедип келиринге каш-ла секунда четкелекте, ол бомба часты берген. Пападопулос менди үнген.

Полиция грек армияның лейтенантызы турган Георгиос Панагулиасты тудуп хоругдаан. Ук халдаашкынны од организастаан кылдыр алалаткан деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Афиныдан дыңнаткан. Дыңнадыглар ёзугаар алырга, Панагулиас шериг чагыргазының эң барыын үзелдиглери-биле холбаалыг.

(СЭТА).

Комиссияларның медеглели

ПАРИЖ. (СЭТА). Барселонаның ажылчын комиссиязары ажылчы чоннарның соңгуткан төлээлекчилериниге таварыштырып турар истеп-сүрүүшкүнерни болгаш дерзиниледдерни соксадырын негээн медеглел кылган.

ЮФИ агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Барселонаның ажылчын комиссиялары ажыл төлевирин өстүрбестээриниң ойталаарын, шалыңның бетики чижек хемчээн улгаттырарын болгаш кижилериниң кылыр ажылдыг турарының идегелдиг магадылалдарын көвүдедирин бүдүрүлге ээлериниң негээн. Олар боттарының профэвилел талазы-биле ажыл-чорудулгазының ужурун-да дерзиниледдерге таварышкаш, ажылдан үндүртнең ажылчынарны ажылга катап киирерин, ажыл-ишчилериниң ажыл соксадыышкыннары кылыр, демократтыг, хамаарышпас профэвилелдер тургузар эргезин хүлээп көөрүн негеп турар.

Баскылар чурттунда онза байдал тургустунганын доп-дораан күш чок болдурарын медеглелде база негээн.

Президентиниң медеглели

КАМПАЛА. (СЭТА). Уганданың президентизи Милтон Оботе августуң 13-те Чоон Африканың хоойлужудулга Ассамблеязының ийнги сессиязын ажыткан. Сессия ийи неделя дургузунда ажылдаар. Төлээлер ол үениң дургузунда Чоон Африканың экономика ниитилелиниң уставынга киирер чазалгаларны чугаалажыр болгаш чүүлдүргүнүн көөр, сессияның ажылдаар чурумунуң айтырыгларын шинтпирлээр болгаш Ассамблеяның чаа кежигүннериниң даңгыраан хүлээп алыр.

Президент М. Оботе Чоон Африканың экономика ниитилели тургустунган фактының бүгү талаларга оон киржикчилериниң кады ажылдажылгазын быжыглаарынга онза-шугулазын демдеглээн. Хоойлужудулга ассамблеязының кежигүннери Чоон Африка-биле катай Африк диптиң ол кезиниң оон-даа делгем девискээри база бактаап киирер организацияның үндезинин тургузар деп М. Оботе чугаалаан.

Президентиниң чугаалааның ёзугаар алырга, ниитилелдиң бүгү албан чердерин улам чогумчалыг болдурары Ассамблеяның эң чугула сорулгазы болур.

Америк чонгээлер үргүлчүлевишаан

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). АКШ Корейге тайбыцчыдылга дугуржулгазын каржы чөрчүп үревишаан, демилитаризастаан зонаны КУДР-га удур шериг туружу, кара сагыштыг үүлтедиглер кылырының одаа болдурарын үргүлчүлеп турар. Ону Көрейге тайбыцчыдылга талазыбиле шериг комиссиязының секретарьларының ээлчеглиг хуралынга соңгу-көрей таланың төлээлекчизи медеглээн. Ук хурал августуң 13-те Паньмыньжонга болган.

Көрейниң Төп телеграф агентилелиниң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, демилитаризастаан зонада хөй аар болгаш хуртум боо-чепсекти мөөнчел турарынга холбаштыр америк талага шинтпирлиг удурлаашкын медеглеттинген. Ол девискээрге боолажыышкыннар база хаая эвес болгулап турар, оон ужурунда харыысалга америк талага онаажыр.

КУДР-ниң төлээлекчизи КУДР-ге удур чөңгээлер кылырын соксадырын, Көрейге тайбыңчыдылга дугуржулгазын шыңгыы сагыырын АКШ-тан негээн.

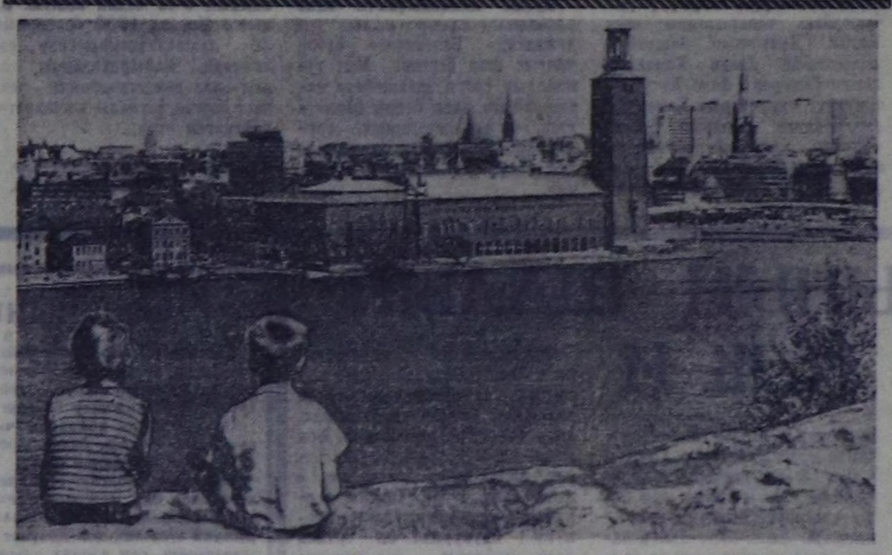

Швеция. Стокгольмда хоорай эрге-чагыргазының бажыңының ниити хевири.

В. Савостьяновтуң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КАМБОДЖАНЫҢ ТӨЛЭЭЛЕКЧИЗИНИҢ ЧАГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Камбоджаның КНО-да доктаамал төлээлекчизи Хуот Самбат Айыыл чок чорук Төвүделиниң даргазынга чорутка чагаазында АКШ-тың Камбоджага удур чепсектиг чөңгээлерни үргүлчү кылып турарын буруу шапкан.

Июнь 9-тан 30-га чедир үенин дургузунда америк шеригагаар күштериниң болгаш Сайгоннуң чалча ёзу-чүрүмүнүң самолёттары Камбоджаның агаар делгеминче 13 катап шургуп кирген деп, чагаада чугаалаан.

Июль 17-де Камбоджаның девискээр сугларынга америк патруль катери туттурган деп, чагаада база айыткан.

Ажыл чоктар 72 муң

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). 1968 чылдың август эгезинде Бельгияда ажыл чоктарны бүрүткеп көөрге, 72110 кижи болган деп, Бельгияның коммунистиг партиязының информация бюллетени дыңнаткан. Оларның 59592-зи мырынай ажыл чок, оон өскелери кезик-чамдыктап ажыл чок. Ында чүгле чурттап турар черлериниң аайы-биле бүрүткеткениниң саны кирген.

Дидим согуушкуннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестин «Аль-Фатах» организациянның патриоттары Израильдиң девискээринче дидим үнүүшкүн кылган. «Аль-Фатах» радиостанциянын дыңнадып турары ёзугаар алырга, август 8-те бөлүк араб патриоттар Рас-эль-Хамрның девискээринге Элат дээр далай өртээлин Чер ортузу далайда Хайфа деп далай өртээлиниге тудуштуруп турар нефть дамчыдылгазының шугумун үрээн. Чазыдырышкын кылганының түңнелинде нефть дамчыдылгазының үлүг участогу үрелген. Өрт хып үнгеш, үре дургузунда үргүлчүлээн. Үнүүшкүнге киришкен партизаннар баазазынга шупту менди чанып келген деп, «Аль-Фатах» радиостанциянын дыңнадында чугаалаан.

Иерусалимге ол-ла хүн хоорайның бир районунга электростанция сандан үнген болгаш «Давид хаан» деп гостиница үрелген.

Үндүруг—250 миллиард доллар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американнар бо чылын күрүнеиниң болгаш чер-черниң үүл-бүрү үндүрүглеринге 250 миллиард доллар төлээр. «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» журналдың экономика килдизиниң саналыы ёзугаар алырга, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери «бүгү кезектерге» үндүрүг онаарынга сылдагаап алгаш, саңга үндүрүг төлекчилериниң чурттуң ниити национал продуктузунуң 30 хуузун чуду алыр. Үндүрүг бүгү чуртта бүгү тала-биле удгадып турар деп, ук шинчилелди кылганнар айыткан.

Чазактың тускай чизезин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарга чүгле соолгу он чыл дургузунда безин үндүрүг 2 катап, а 1946 чылдан бээр эрткен, дайын соолүндеги бүгү үенин дургузунда 5 катап улгаткан.

ЭЗЛЧЕГЛИГ БЕСЕДА

ПАРИЖ. (СЭТА). Август 14-те Делегейниң хуралдар бажыңынга Вьетнам Демократтыг Республиканың болгаш Американың Каттышкан Штаттарының төлээлекчилериниң аразынга албан ёзузунуң 17-ги беседазы болган.

САН КӨВҮДЭЭН

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Улус Армиязының агаардан халдаашкынга удур камгалал кезектери август 9-та Куангбиниинң агаар делгеминге беш америк самолёттарны дүжүр аткан деп, ВИА агентилел дыңнаткан.

Ынчангаш ВДР-ниң девискээриниң агаар делгеминге дүжүр аттыргап америк самолёттарның саны ам 3094 болган.

Тайбың санал

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Социалистиг чурттар Черниң кылымал спутниктерин дамчыштыр делегейниң харылзаа системазын тургузар дугайында КНО-га саналдаан. Болгарияның, Венгрияның, Кубаның, Мооддуң, Румынияның, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның доктаамал төлээлекчилери КНО-нуң Чиңгине секретарының адынга чоруткан чагаазында делегей харылзаазының «Интерспутник» системазын тургузар дугайында дугуржулга төлевилелин саналдап киргеп. Ук системага делегейниң бүгү күрүнелери ажык киржир. «Интерспутниктиң» ажыл-чорудулгазын удуртур тускай төвүлел тургузар деп саналдаан. Ук дугуржулганың киржикчилери бүгү күрүнелериниң төлээлекчилери болур.

Делегей харылзаазының «Интерспутник» системазын тургузар дугайын саналдаан чагааны август 14-те космос делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле комитеттиң тускай документизин кылдыр КНО-нуң штаб-бажыңынга тараткан.

ДҮЖҮТТҮ ӨРТТЕН КАМГАЛААР

Республиканың колхоз, совхозтарының ховуларында сиген кезилдези ам кидин түүк чоруп турар. А тараа ажаап уругларның от-биле чазыыл чок ойнаанындан өрт болуп турар.

Эрткен чылын үстүнде айыткан чылдагаанналрдан «Көк-Тей» совхозка. Таңды районнуң Хову-Аксынга. Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгга сараатгап каан сигеннер өрттенгилээн.

1967 чылдың сентябрьда Кал-Хем районнуң «Октябрь 14 чылы» колхозтуң тараа кезер комбайны электри сварказы кылырда өртке удур хемчегларни сагываанындан өрттенип калган.

Ынчангаш республиканың колхозтарының баштаар черлери, совхозтарның директциялары, «Сельхозтехника» каттыжышкыннарының болгаш республиканың тараа белеткээр черлериниң удуртукчулары ажаап алышкынга киржир, комбайннарны, тракторларны, тараа кургадыр черлерни, шаңнарны, складтарны, сараатгап каан сигеннерни өрттен айыыл чок болдуруп, аңаа удур дериг-хереклелер-биле хандырып, ыяап-ла долдурар сорулгалыг ажылдап турарлар.

О. ТАВАА.

Кызыл-дагжылар мурнунда

«Тээли» совхозтуң мал чемининг белеткели үргүлчүлеп, август 13-ке чедир 882 тонна сигенни сараатгаан. Ажылагыйның Кызыл-Даг салбыры планының 96 хуузун күүседип, 301 тонна эки шынардыг сигенни белеткээн.

Эрткен беш хоноктарда чаржып турар бригадаларның түңнелин база үндүрген. Бо удаада аныяктарның механизастаттынган бригадазы бирги черни эдеп, акша шаңналдарын алган. Сиген белеткелинге хөй-жуларның эки киржилгезин аңаа демдеглээн. Хөйжу Кавва Хертек болдунуң күүк-биле 9 тонна сигенни белеткээш, кыштаанда чедирип алган. Малчын бүрүзү мал чемининг белеткелинде. М. КЫРЛЫГ-КАРА.

Темпини улам дүргедедир

Ниитиниң малынга четнир санныг чем курлавырларын тургузары бүгү-ниитиниң херээ. Бо түгүлә кампанияже «Сүт-Хөл» совхозтуң Бора-Тайга салбыры орайтап киргеп. Салбыр бо чылын 1000 тонна сигенни, 540 тонна зелёнканы белеткээр планныг. Бо дээргебелеп эвес хүлээлге. Амгы үеде салбырның сиген шөлдеринде 14 сигенчи звенолар ажылдап турар. Оларда 85 хол кадыырын, бир тракторну быжыглаан.

Салбырның сигенчилери бо хүннерге чедир 195 тонна сараатгы тургускан. Сигенчи звенолар ортузунда калбарган чарыштың бирги черин эш Хөмч-Оттуктуң удурткан звенозу алган. Олар 90 тонна сиген белеткээр планын 35 тонна чедирип алган. Ол ышкаш ховү бригадазының бригадири С. Конгар-оолга удурткан бир звено планын 56 тонна чедиринкен.

Ынчалза-даа бар сан фактылар сиген кезилдезиниң шалыпкын темпизин херечилевейн турар. Бар техника болгаш кижи күжүн чөп ажыглавышаан, мал чемнериниң белеткелинче бүгү күштү мөңгүзээри негеттинип турар.

Б. ОНДАР.

Амыдыралчы негелде

Улуг-Хем районда Ак-Туруг суур улам калбарып, оон чурттакчы чону өзүп турар. Ол девискээрде малчыннар база хөй. Мындыг турбуже, ында аъш-чемниң болгаш үлетпүр бараанарының холушкак чаңгыс магазини бар, ол чонуң негелдезин хандырып шыдаавайн турар. Садыгжызы чаңгыс болганындан ол магазинден хереглелин дораан хандыртының алыры берге, аңаа келген кижилер үр маназар ужурга таваржыр.

Ак-Туруг суурнуң сөөлгү ийи чылда болган хуучулар хураларынга чон чоптүг негелдени көдүрүп, Ак-Туругга немелде магазин тургузарын каш удаа дилеп келген. Бо айтырыгны Арыт-Үзүү рабкооп болгаш респотребсоюзтуң баштаар черлери мынчага шинтпирлеп бербээн.

Көдээ бижикчиниң бо дугайында чагаазынга респотребсоюзтуң баштаар черииниң даргазыйың оралакчызы эш В. Гладилинниң харыылааны болза, Ак-Туругга немелде магазинни республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу 1969 чылда тудуп кылыр, а оон төлевилел-смета документациязын респотребсоюзтуң баштаар чери белеткээр.

Халдаашкын болган

ЛОНДОН. Грецияның премьер-министри Георгиос Пападопулос август 13-те хоорайдан дашкаар турар черинден Афиныже баар оруккa чорда, оон амы-тынынга халдаашкын болган. Былдазының кыварын оожумнадып каан бомба салган черге премьер-министриң автомашиназының чедип келиринге каш-ла секунда четкелекте, ол бомба часты берген. Пападопулос менди үнген.

Полиция грек армияның лейтенантызы турган Георгиос Панагулиасты тудуп хоругдаан. Ук халдаашкынны од организастаан кылдыр алалаткан деп, Рейтер агентилелдиң корреспондентизи Афиныдан дыңнаткан. Дыңнадыглар ёзугаар алырга, Панагулиас шериг чагыргазының эң барыын үзелдиглери-биле холбаалыг.

(СЭТА).

Дидим согуушкуннар

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестин «Аль-Фатах» организациянның патриоттары Израильдиң девискээринче дидим үнүүшкүн кылган. «Аль-Фатах» радиостанциянын дыңнадып турары ёзугаар алырга, август 8-те бөлүк араб патриоттар Рас-эль-Хамрның девискээринге Элат дээр далай өртээлин Чер ортузу далайда Хайфа деп далай өртээлиниге тудуштуруп турар нефть дамчыдылгазының шугумун үрээн. Чазыдырышкын кылганының түңнелинде нефть дамчыдылгазының үлүг участогу үрелген. Өрт хып үнгеш, үре дургузунда үргүлчүлээн. Үнүүшкүнге киришкен партизаннар баазазынга шупту менди чанып келген деп, «Аль-Фатах» радиостанциянын дыңнадында чугаалаан.

Иерусалимге ол-ла хүн хоорайның бир районунга электростанция сандан үнген болгаш «Давид хаан» деп гостиница үрелген.

Үндүруг—250 миллиард доллар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американнар бо чылын күрүнеиниң болгаш чер-черниң үүл-бүрү үндүрүглеринге 250 миллиард доллар төлээр. «Ю. С. Ньюс энд уорлд рипорт» журналдың экономика килдизиниң саналыы ёзугаар алырга, АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери «бүгү кезектерге» үндүрүг онаарынга сылдагаап алгаш, саңга үндүрүг төлекчилериниң чурттуң ниити национал продуктузунуң 30 хуузун чуду алыр. Үндүрүг бүгү чуртта бүгү тала-биле удгадып турар деп, ук шинчилелди кылганнар айыткан.

Чазактың тускай чизезин ёзугаар алырга, Каттышкан Штаттарга чүгле соолгу он чыл дургузунда безин үндүрүг 2 катап, а 1946 чылдан бээр эрткен, дайын соолүндеги бүгү үенин дургузунда 5 катап улгаткан.

Үшкү арын 16 1968 ч. август 16

БАШТАЙГЫ САЛЮТ

Курск дээрбээнге тулчуушкуннарның сөөлүнде төрүттүнген дайынчы ёзулалдың дугайын армия генералы С. М. ШТЕМЕНКО чугаалап тур

Курск дээрбээнге тулчуушкуннарның сөөлүнде төрүттүнген дайынчы ёзулалдың дугайын армия генералы С. М. Штеменко чугаалаан:

— Сергей Матвеевич, Кол штабтың оперативтиг эргелелинге дайын үезинде ажылдап турган болгай силер. Кол штабта ам-даа ажылдап турар хевээр силер. Чээрби беш чыл бурунгаар баштайгы салют канчаар төрүттүнгенин чугаалап берип көрүңерем.

— Бистиң кудумчувуска байырлалдың кандыг болганын билип алырда, ынчаларда шагүе кайы хире аар-берге турганың билир ужурлуг. Кол штабтың улуг картазынга дайынның канчаар чоруп турарын хүнде-ле ийи катап демдеглеп, кирер шыйып турган чүве. Сөөлүнде дайзын мырыңай мыя бо чоокшулап келген, Москва деп атка дээртпес дээш, кызыл карандашты ажок чидидий ап турган бис. Ынчаларда штабтың машиналары фронтунуң мурнуку шугумунга шак иштинде-ле чедип турган. Немецтер Кремльди бөлүүр дээш аар пушкаларның батареязын экжеп алган турганнар. Кол штаб агаардан халдаашкын үзүктел чок бооп турарының ужурунда, метроже кире берген. Эртип турар поездилер-биле аравысты чүге шуугай дуглап турган. Оон сөөлүнде штаб «Кировская» метро станында бажынче көже берген. Дээди Кол командылакчыга бичии бажың үндүрүп каан турган. Ынчалза-даа ында Сталин чүгле чаңгыс катап кирген. Командылакчыга иletкел кылырда долдур дыгып каан портфельдерни, карталарны алгаш, Кремльче чедип турган бис.

Берге-ле үе турган. Фронтулардан боо-чепеек эккелинер деп шынгыы негелделер үзүк чок кээр. Чамдык черлерге ланчылар безин чедишпейн баар турган болгай. Танк адар бооларны, миномётларны, танкыларны Дээди командылакчы шуут боду санап хүваар турган. Дээди командылакчының ынчаарда арыпканы ажок, чаактарының сөөгү үштүнүп, арны куурара берген. Ынчалза-даа Дээди командылакчы маажым болгаш сагынгыр турган. Дөртен бир чылдың күзүнүде Кызыл шөлге болган сураглыг парад, мен бодаарымга, миллион-миллион кижилерниң хей-аъдын киирген, бүзүрелин быжыглаан. Фронт Кызыл шөлден үжен шаа-ла километр черге турган. Москвадан ырак эвесте бир-ле черде хөй кижилиг берлин гарнизон Москвага болуур шериг параднга киржир дээш белеткенип алган маңап турарын билип турган бис. Гитлер бодунуң генералдарынга әжелеп алганы девискәәриниң эң эки черлерин эвиргеп үлеп берип турган. Ол аразында хенертен бистиң парадывыс болу бергени кайгамчык. Дайын үезинде бүгү болуушкуннарны чаңгыс черге дүүй бодап көөрге, бистиң ынчалдагы парадывыс силерниң айтырганыңар баштайгы салюттарның недәәчизи болган чүве.

— Сергей Матвеевич, ол хүннерде Москва кандыг турганыл?

— Ийе, ону билири чугула. Хоорай дүне караңгы болгаш шыпшың, чүгле ында-ында патрульдар чоргулаар турган. Хоорайның чырыын караңгылалып каан чүрүмну эң шыңгыы сагыыр турган. Бир-ле өрээлде хенизг ойбактан чырык көстүү берзе, түскай патруль аңда дораан баар, көрүм-чүрүмну тургузар турган. Бир агаар халдаашкынын сактырдыр мен. Зенитчиктер боолап турганнар, прожекторларның ногаан оттары дээрже шөйлүп үүнүп турган. Ол аразында Кол штаб-биле барык кожа соңга чырый берген. Бодавыже, бирле аззатпай кижи соңганың кежегезин тыртпаан хире. Патруль ол-ла дораан хемчээн апкан. Кадыг-дошкун-на үе турган чүве. Хоорайны караңгылалып кааны эки бе дээрзин түскай самолёт ужуп үнгеш, кырындан хынап көөр турган. Ынчаарда салют дугайын бодаар-даа аргажок турган.

— Кол штабтың дугайында каш сөс чугаалаарыңар кандыгыл?

— Кижи ийи сөс-биле чугаалап каап шыдавас... Кол штаб биле Командылал чери дайынның мээ-медерели болу берген турган чүве. Фронтулар-биле хүн бүрүнүң харылзазы, бүгү хереглелдерни дамылап алыры, тыыл-биле харылза. тулчуушкуннарны башкарары, бистиң кезектеривистиң хөделиишкиннерин демниг кылдыр каттыштырары, разведканың медээлерин хынап көөрү, фронтуже үнери дээш чүү турбаан дээр. Бачымна ажылдап турган бис. Хүнүн-не (чамдыкта хүнде ийи-даа катап) дээди Кол командылакчыга иletкээр турдувус. Оон ынай Дээди Кол командылакчы боду фронтуже долгаш, байдалды билип аптар аргалыг болза-даа, штабтың бүдүн дүнхүн иштинде ажылдаар расписаниезин ол боду бадылаар турган. Штаб начальнигиниң оралакчызы Алексей Иннокентьевич Антонов он сес шак ажылдаар турган. Дөртен үш чылдан бээр оперативтиг эргелелдиң начальниги дужаалды алган мөңгө дыштанырын 14-тен 18 шакка чөпшээрээн турган. Бажыңнарывыска барбас турдувус. Командылал черинге иletкел кылып чораап, дүне үш шакта кээр турган бис. Сталин Командылал черинге ограш-ла, фронтуда бүгү байдалды ыяк билир турган. Ол командылакчыларның болгаш командирлериң, харында корпус командирлериниң аттарын белен билир турган. Ынчангаш ол аңаа иletкел кылырда кезектериниң дутаарларын адап эвес, а командирлерин адап иletкээрин неген турган. Ынчангаш бис тулчуушкун эң изиг чоруп турар черден эгелеп ынчаар иletкээр турган бис.

— Дээди командылакчы-биле чүгле албан херээ-биле харылзаалыг турган силер бе?

— Чамдыкта Сталин бисти кежээки немге чалаар ийикпе «Кинодан барып көрээлиңерем» дээр турган. Бистиң киноларар чай чок, ынчалза-даа ойталап база хоржок. Сталин бис биле кады чүгле фронтучу кинохроникаларны көөр'кижи. Ол Дээди командылакчыга эргежок херектиг турганы чаддавас — бүгү дайын дургузунда фронтуже чүгле чаңгыс үнген кижи болгай.

— Силер номуңарда Курск дээрбээнниң дугайын бижээн болгай силер. Ол чайны баштайгы салюттуң тывылган үези деп санаар бе?

— Ийе, Сталинград биле Курск сөөлүнде немец армияның аштырганы билдине берген. Август 5-те генерал Антонов биле мени Командылал черинче кыйгырты берген. Кырында улуг чүрүк салып каан столга шериг-даа, хаматы-даа улугаткучулар биээги-ле чаңбиле чыгып алган олурлар.

— Шериг төөгүзү номчуп чоруур силер бе?—деп, Антонов биле менден Дээди командылакчы айтырган.

Бис кайгай берген бис—шериг төөгүзү өөренир шөлээн үе бе бо? Ол аразында Сталин уламчылап чугаалаан:

— Бир эвес, төөгүнү номчаан болзуңарза, Россияга эртебүрүнгү үеде шериг тиилелге чедип апканда, полководчуларның болгаш шериглерниң алдары кылдыр бүгү соңгалар дүмиреп үнер турганын билген турар ийик силер. Шылгаран командирлерге болгаш шериглерге алдар болдурган артиллерия салюду кылыр бодап тур бис — дээш, олурганнарже мөгеш кылынган.

Ол «төөгүже көрүгүнүң» баштайгы таварылгазы эвес болган. Дайынның баштайгы чылында-ла Дээди Командылакчы Суворов биле Кутузовтуң улуг чуруктарын Командылал черинге астырып алган. «Бистиң улуг бурунгуларывыстың маадырлыг будуш-назузу бисти хей-аът киирип турзуун!» деп сөс хей эвес турган. Баштайгы салютту эрттирери дүрген шиитпирлеттинген. Август 5-тиң кежээзинде Орёл биле Белгородту достаанынга алдар болдурган байырлыг дужаалдың сөзүү белен турган. Мен Москваның комендантызы майор Синиловче долгаш, чогүүр айтыышкынны берип каан мен (салют эрттиреринде Кол штаб харылаар турган). Дүн ортузу бичии четкелекте. Командылалдың кежигүннери салюттуң кандыг болурун көөр бодаан. Кремль шөлүнге үнүп келген.

Таптыг-ла дүн ортузу турда, зенитчиктер даштап-да үнгеннер. Ынчалза-даа олар дайынчы эвес, хос октар-биле боолап турганнар. Москваның дээри чырып, чайныналы бергеи. Ынчалардагы салютту көргеи кижилерден айтырар болзуңарза, хөй-хөй кижилериниң карактарының чажы төктүп турган деп чугаалап бээр. Дайынның ортузу, Москва аңдаа караңгы хевээр турда, кылган баштайгы салют бистиң тиилелгевистиң чалбыыжын кывыскан.

Август 23-те Харьковту хостаанда база салют болгаи. Ынчаарда салютту 124 бооларның 12 даштаашкыны-биле эвес, 224 бооларның 20 даштаашкыны-биле кылган.

Салют эрттирерин фронтуларның командылакчылары, дайынчылары улуг көдүлүүшкүн-биле хүлээп алган. Дайзындан хоорай хостаан, күштүг быжыглаан камгалалды чаалап алган саныңда салют кылырын фронтулар негеп турган. Оон соонда салют эрттиреринии чергезин докладыр ужур таварышкан, чижээ «324 бооның 24 даштаашкыны», «224-түн 20 удаа», «124-түн 12 удаа» дээн чергелиг.

Бистиң шеривис соңгу чүкче күчүлүг бурунгаарлап чорупкан. Хостаткан хоорай, күштүг быжыглаан камгалал алган саныңда, Москва салюттап турган. Дээди Кол командылакчы ол дайынчы ёзулалды канчаар күүгедип эрттирип турарын эң шыңгыы хайгаарап турган. Бир берге таварылганы сактып тур мен. Конев Командылал черинге бир-ле улуг чуртталчылыг суурну алганын телефон-биле дыңнаткан.

Дээди командылакчы аңаа холбаштыр салют кылыр деп дужааган. Белеткелге чүгле чаңгыс шак берген. Мен дужаалдың сөзүн далаш-биле машинакчыга адап берип парлаткаш, ону радиостанцияже чорудупкаш, 23.00 шак турда, салют болур деп иletкеп каан мен.

— Дыңнаалынарам — дээш, Сталин бичии төгерик динамикти ажылдадыпкан.

Дужаал номчууру доозулгаш, минута бооп чорда, салют динмиреп үнери чурумчаан турган чүве. Диктор номчуп эгелээн: «Украинаның бирги фронтузунуң командылакчызынга!» «Украинаның бирги фронтузунуң шериглери кадыг-дошкун тулчуушкуннуң түңнелинде...»

Сталин менче ажынчак көргеи:

— Коневтиң фамилиязын Левитан чүге адавады? Дужаалдың сөзүн эккелиңер!

Дужаалдың сөзүнде фамилия чок болган. Ол овазырымча чок чорук менден үнген. Сталин кончуг ажынган.

— Командылакчының фамилиязын чүге каттаныңар ол? Чүү ындыг ат чок дужаал чүвел? Баштыг кижи силер бе?

Мен ыыт чок мен.

— Дамчыдылганы сөкседкаш, шуптузуп катап номчуур!

Мен телефонга халып четкеш, дораан даштаашкын кылбадар деп сагындыргаш, дужаалды катап номчуурубиле радиоже долгаан мен. Левитан барык-ла биеэ номчааны хевээр чыгыы дужаалды дораан номчаан, бо удаада Коневтиң фамилиязын киирген болган. Салютту ёй-шаанда, дүрүм ёзугаар берген бис. Ол бүгү чүве Дээди командылакчының карзанга көзүлдүр боол эрткен. Чазыгны эдип алганыдыс соонда, ол ажынчак чугаалаан:

— Чоруп болур силер.

Ол кижиниң аажы-чанын эки билир мен. Мээң мурнумда оперативтиг эргелелдиң беш начальниктери халашкан. «чоруп болур силер» деп сөстүң утказы бүгүдеге биллингир турган.

Командылал черинге ийи хонукта барбаан мен. Штабтың бүгү херээн Антонов биле Дээди командылакчы шиитпирлеп турган. Ам-на бир катап мени: «Дужаалды бижип алгаш, чедип келиңер!» деп кыйгырткан.

— Номчуңар, — деп Дээди командылакчы менче ширин, ынчалза-даа эптежикээн аянныг көрген. — Ам фамилия адыш калбадыңар бе?

Берлинни апканда бир өөрүшкүлүг салют болган. Бүгү Москва хайыын турган. Бызыл шөлге дүне-даа, хүндүс-даа улус өөрүшкүлүг сынмарлажып турган. Олар шериг хептиг кижи көргеш, ону чайгаар ошкаар турган. Аар-берге дөрт чылда мынап келген байырлал майның 9-та чедип келген. Ол кежээ Москва 1000 бооларның 30 даштаашкыны-биле салютаан. Байырлалдарны салют-биле демделээринии чаңчыл болган ёзулалы ынчаар төрүттүнген чүве...

«Комсомольская правдадан» допчулаан алган.

Үш ool. Кызылдың бөжудулга бажыңында чыдар улуска аъш-чем, чагаа харылзаа дамчыдарынга тускайлаан өрээлчигешке кире бергеш, бөжаан иелериниң данзызы, оларның фамилияларының дүмүнда кымның кандыг уруг бөжаанын: ool азы кыс деп тодарадып бижээнин номчуп тур бис. Данзының орту үезинде ОПУЛ —3 ООЛ— дээнин көөрүвүскe онзагай, тодаргай-даа ышкаш сагындырды.

Бөжудар салбырның эргеленчизи В. И. Любимова эрткен пятницада дежурныйлап турда, Таңды районнуң Кур чер суурдан келген Болдак Чаңмаевна Олулдүң эъди аарып, удаваанда ол үш ооллу улаштыр бөжаан. Ооллдарның шуптузуунуң ботküрудаа кончуг, кадык-шыырак төрүттүнген. Бирги ool — 2,3, ийигизи—3,1, а үшкүзү 2,5 кг деңзилиг болган. Оларның хүн бүрү байдалын бөжудулга бажыңының чаа төрүттүнген уруглар эмчизи Зоя Петровна Полева хайгаарап турар.

— «Сөөлгү он ажыг чылдардан бээр бистиң эминелгевисиие хары угда 3 уруг төрүттүнгениниң ийи дугааргы таварылгазы бө»—деп, Валентина Ивановна чугаалап турар. Баштайгы удаада Кандзынарның ооллүзиниң 3 өгүүн база Валентина Ивановна Любимова тудугжулап, хүлээп алган. Дежурныйлааш үш-үш ооллар бөжуткулаанын ол улуг өөрүшкү. чоргаарал-биле «Мээң үш оолларым»—деп чугаалап турар.

Чаа төрүттүкиен үш ооллуң ачазы Олуп Кечил-ool Олаевич Чедер ортумак школазының физика, математика башкызы. Педагогтуң өг-ыллезинде 3 кыс, 1 ооллә үш ool хары угда немешнен.

Бичии чаштарның улам эки өзөрин күзел кааны.

ЧУРУКТА: Болдак Чаңмаевна оолларыбиле.

С. ТАС-ООЛ.
С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Чайлагларже, хову турлагларынче

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда Культура бажыңының директору Хомушку Мюрзюта, колхозта комсомол комитединиң секретары Владимир Иргитке баштаткан агиткультбригада чоокта чаа Барлыктың, Час-Адырның чайлагларында малчынарга солун кино, концертиг аалдап чораан, оларга делегей байдалының дугайында лекцияны, беседаларны кылып бергеннер.

Ам колхозта сиген ажылы кидин-не түлүктеп, дужут аждап алышкыны эгелеп турар. Тээ-Хая шыгында № 1 болгаш № 2 сигенчи бригадаларга агитбригада аалдап четкеп чүгле кино, концерт, агитхуудус үндүрери-биле кызыгаарланмайн, спортчу мартылдаларны база чоруткан. Вот-тывынгыр талантылыг аныяк уруг Зоя Сарыглар кажда чеде бергенде, болунуң кижи эмчизи хүлээлгезин база кашкырлап, дарыг кижилерни шинчип, эминевишаап, солун лекция, беседаларны кылып чоруур. Агитбригаданың база бир эң идепкейлиг киржикчизи колхозта киномеханик Хомушку Монгал.

Эрги-Барлыктың Культура бажыңының бо найыралдыг коллективи дужут ажаан алышкынының үезинде хову турлагларынче үнүүшкүннерни чорударынга белеп.

Кужурлуг черлерге үнүштер

МОСКВА. (СЭТА). Кужурлуг хөрээннерге культурлуг үнүштер өстүрүп болур бе? ССРЭнин Эртемнер академиязының үнүш физиологиязының институдунуң эртемденнери өйү келген ол айтырыгның талазыбиле калбак шинчилелдерни чорудуп турар.

Чижээлээрге, профессор П. А. Генкель үнүштериниң амыдыралы байдалынга боттарын таарыштырып алыр аргалыын ажыглаан, үрезиннерни дуска дадыктырарының аргазын тып үндүрген. Тарыыр мурнунда оларны сугга эвээш дус эзилдиргеш, аңаа чаңчыктырар. Ынчалдыр болбазыраткан үрезиннерден өзүп үнген үнүштер хөрээнүнүң кужурузга шыдамык болгаш чаагай дужуттуг болур. Хөвеч, чиңге-тараз, тарымал тоорук биле чигир свёклазын ынчалдыр шекээни чедишкиннинг болгаи.

Чүрттүн чер девискәәриниң шуптузунуң оннуң бир кезии кужурлуг, ынчангаш үнүштерни дуска шыдамык болдурарының айтырыын шиитпирлээри улус ажыл-агыйынга ужур-дузалыг.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Августуң эге хүннеринге чедир Шуурмак сес чыл школазының септелгези доозулгаи. Школа директору В. А. Никитин септелгени организастыг, эки эрттирген. Тес-Хемнин Кызыл-Чыраа. Чыргаланды сес чыл школаларының септелгези доостуру билек одаар ыяш белеткелиичe киришкеннер. Үстүү. Орукку Шыңаларда эге школаларның септелгези база доозулган.

Редакторнуң оралакчызы
Д. О. БЕГЗИ.

СААНЧЫНЫҢ ШАЛЫП ИЖИ

Совет көдээниң кижилери

Эртенги хүн алдып-сарыг хереллерин чернин кырынче саарбышаан үнүп кээрге, Азас хөлдүң, ол кавының эзим-аъргазын даңна атсы бүрген шыва хонган хөлүгүр көк туман изигден дезип, хөлегелиг эзимкаскактарже, оларның кожагар бедиктеринче чоорту соңа үнүп эгелээн. Таптыг-ла ол өйде фермага эртенги саалда эгелеп, саанчыларның сагган сүдү демир-хуунарынга саарыг дег дагжап үнген.

Фермада саар ийи чүс бежен ажыг инек бар. Оларны бир саалдада безин дөгере саары чиик эвес ажылдың бирээзи. Мында саанчылар база-ла ажыл-ишчи кижилер. Оларның аразында арга-дужулгалыг, үр чылда ажылдаан хоочун, ажылга шуудап, оон үт-шиин тып бар чыдар аныяк-даа саанчылар бар. Наймыралдыг ажылишчи бо коллективте кижи-ле бүтүдези колхозунуң мурнунга алган хүлээлгезин күүседир, төрээн колхозунуң экономиктиг күжүн улам быжыглап сайзыradыр дээш ажылдап турар.

Эртенги саалда доозулган. Битоннарда куткан сүт-даа савазыраан. Саанчылар демир-хууннарын сүт-биле чуп, долу сүттүг битоннарны чаңгыс черже дажып халчып-ла турлар.

Кайтамчык чараш чурумалдыг Азас хөлдүң кыдыында «Совет Тыва» колхозунуң чайгы бо фермазынга чеде бергеш, ажыл-ишчи кижилер-биле сагыжым-на хандыр хөөрештим. Оларның бирээзи — фермаңың мурнакчы саанчызы Кол Дуганчыовна Ачыма ол.

Чугаакшыр чазык чаңныг бодунуң бодап чоруур чүвезин ажыт-чажыт чокка ажыы-биле чугаалаар. Кол Дуганчыовна мынча диди:

— Саанчы кижиниң ажылы шынап-ла чымыштыг. Маңаа кижиниң ажыл-ишчи күзел-соруу негеттинер. Чамдык улус инек саарда түү боор оңу, хүүңну туткаш олурупгар олчылар бар. Наймыралдыг ажылишчи бо коллективте кижи-ле бүтүдези колхозунуң мурнунга алган хүлээлгезин күүседир, төрээн колхозунуң экономиктиг күжүн улам быжыглап сайзыradыр дээш ажылдап турар.

Эртенги саалда доозулган. Битоннарда куткан сүт-даа савазыраан. Саанчылар демир-хууннарын сүт-биле чуп, долу сүттүг битоннарны чаңгыс черже дажып халчып-ла турлар.

Кайтамчык чараш чурумалдыг Азас хөлдүң кыдыында «Совет Тыва» колхозунуң чайгы бо фермазынга чеде бергеш, ажыл-ишчи кижилер-биле сагыжым-на хандыр хөөрештим. Оларның бирээзи — фермаңың мурнакчы саанчызы Кол Дуганчыовна Ачыма ол.

Чугаакшыр чазык чаңныг бодунуң бодап чоруур чүвезин ажыт-чажыт чокка ажыы-биле чугаалаар. Кол Дуганчыовна мынча диди:

— Саанчы кижиниң ажылы шынап-ла чымыштыг. Маңаа кижиниң ажыл-ишчи күзел-соруу негеттинер. Чамдык улус инек саарда түү боор оңу, хүүңну туткаш олурупгар ол-ла дораан хемчээн апкан. Кадыг-дошкун-на үе турган чүве. Хоорайны караңгылалып каанын эки бе дээрзин түскай самолёт ужуп үнгеш, кырындан хынап көөр турган. Ынчаарда салют дугайын бодаар-даа аргажок турган.

— Кол штабтың дугайында каш сөс чугаалаарыңар кандыгыл?

— Кижи ийи сөс-биле чугаалап каап шыдавас... Кол штаб биле Командылал чери дайынның мээ-медерели болу берген турган чүве. Фронтулар-биле хүн бүрүнүң харылзазы, бүгү хереглелдерни дамылап алыры, тыыл-биле харылза. тулчуушкуннарны башкарары, бистиң кезектеривистиң хөделиишкиннерин демниг кылдыр каттыштырары, разведканың медээлерин хынап көөрү, фронтуже үнери дээш чүү турбаан дээр. Бачымна ажылдап турган бис. Хүнүн-не (чамдыкта хүнде ийи-даа катап) дээди Кол командылакчыга иletкээр турдувус. Оон ынай Дээди Кол командылакчы боду фронтуже долгаш, байдалды билип аптар аргалыг болза-даа, штабтың бүдүн дүнхүн иштинде ажылдаар расписаниезин ол боду бадылаар турган. Штаб начальнигиниң оралакчызы Алексей Иннокентьевич Антонов он сес шак ажылдаар турган. Дөртен үш чылдан бээр оперативтиг эргелелдиң начальниги дужаалды алган мөңгө дыштанырын 14-тен 18 шакка чөпшээрээн турган. Бажыңнарывыска барбас турдувус. Командылал черинге иletкел кылып чораап, дүне үш шакта кээр турган бис. Сталин Командылал черинге ограш-ла, фронтуда бүгү байдалды ыяк билир турган. Ол командылакчыларның болгаш командирлериң, харында корпус командирлериниң аттарын белен билир турган. Ынчангаш ол аңаа иletкел кылырда кезектериниң дутаарларын адап эвес, а командирлерин адап иletкээрин неген турган. Ынчангаш бис тулчуушкун эң изиг чоруп турар черден эгелеп ынчаар иletкээр турган бис.

— Дээди командылакчы-биле чүгле албан херээ-биле харылзаалыг турган силер бе?

— Чамдыкта Сталин бисти кежээки немге чалаар ийикпе «Кинодан барып көрээлиңерем» дээр турган. Бистиң киноларар чай чок, ынчалза-даа ойталап база хоржок. Сталин бис биле кады чүгле фронтучу кинохроникаларны көөр'кижи. Ол Дээди командылакчыга эргежок херектиг турганы чаддавас — бүгү дайын дургузунда фронтуже чүгле чаңгыс үнген кижи болгай.

— Силер номуңарда Курск дээрбээнниң дугайын бижээн болгай силер. Ол чайны баштайгы салюттуң тывылган үези деп санаар бе?

— Ийе, Сталинград биле Курск сөөлүнде немец армияның аштырганы билдине берген. Август 5-те генерал Антонов биле мени Командылал черинче кыйгырты берген. Кырында улуг чүрүк салып каан столга шериг-даа, хаматы-даа улугаткучулар биээги-ле чаңбиле чыгып алган олурлар.

— Шериг төөгүзү номчуп чоруур силер бе?—деп, Антонов биле менден Дээди командылакчы айтырган.

Бис кайгай берген бис—шериг төөгүзү өөренир шөлээн үе бе бо? Ол аразында Сталин уламчылап чугаалаан:

— Бир эвес, төөгүнү номчаан болзуңарза, Россияга эртебүрүнгү үеде шериг тиилелге чедип апканда, полководчуларның болгаш шериглерниң алдары кылдыр бүгү соңгалар дүмиреп үнер турганын билген турар ийик силер. Шылгаран командирлерге болгаш шериглерге алдар болдурган артиллерия салюду кылыр бодап тур бис — дээш, олурганнарже мөгеш кылынган.

Ол «төөгүже көрүгүнүң» баштайгы таварылгазы эвес болган. Дайынның баштайгы чылында-ла Дээди Командылакчы Суворов биле Кутузовтуң улуг чуруктарын Командылал черинге астырып алган. «Бистиң улуг бурунгуларывыстың маадырлыг будуш-назузу бисти хей-аът киирип турзуун!» деп сөс хей эвес турган. Баштайгы салютту эрттирери дүрген шиитпирлеттинген. Август 5-тиң кежээзинде Орёл биле Белгородту достаанынга алдар болдурган байырлыг дужаалдың сөзүү белен турган. Мен Москваның комендантызы майор Синиловче долгаш, чогүүр айтыышкынны берип каан мен (салют эрттиреринде Кол штаб харылаар турган). Дүн ортузу бичии четкелекте. Командылалдың кежигүннери салюттуң кандыг болурун көөр бодаан. Кремль шөлүнге үнүп келген.

Таптыг-ла дүн ортузу турда, зенитчиктер даштап-да үнгеннер. Ынчалза-даа олар дайынчы эвес, хос октар-биле боолап турганнар. Москваның дээри чырып, чайныналы бергеи. Ынчалардагы салютту көргеи кижилерден айтырар болзуңарза, хөй-хөй кижилериниң карактарының чажы төктүп турган деп чугаалап бээр. Дайынның ортузу, Москва аңдаа караңгы хевээр турда, кылган баштайгы салют бистиң тиилелгевистиң чалбыыжын кывыскан.

Август 23-те Харьковту хостаанда база салют болгаи. Ынчаарда салютту 124 бооларның 12 даштаашкыны-биле эвес, 224 бооларның 20 даштаашкыны-биле кылган.

Салют эрттиреринде фронтуларның командылакчылары, дайынчылары улуг көдүлүүшкүн-биле хүлээп алган. Дайзындан хоорай хостаан, күштүг быжыглаан камгалалды чаалап алган саныңда салют кылырын фронтулар негеп турган. Оон соонда салют эрттиреринии чергезин докладыр ужур таварышкан, чижээ «324 бооның 24 даштаашкыны», «224-түн 20 удаа», «124-түн 12 удаа» дээн чергелиг.

Бистиң шеривис соңгу чүкче күчүлүг бурунгаарлап чорупкан. Хостаткан хоорай, күштүг быжыглаан камгалал алган саныңда, Москва салюттап турган. Дээди Кол командылакчы ол дайынчы ёзулалды канчаар күүгедип эрттирип турарын эң шыңгыы хайгаарап турган. Бир берге таварылганы сактып тур мен. Конев Командылал черинге бир-ле улуг чуртталчылыг суурну алганын телефон-биле дыңнаткан.

Дээди командылакчы аңаа холбаштыр салют кылыр деп дужааган. Белеткелге чүгле чаңгыс шак берген. Мен дужаалдың сөзүн далаш-биле машинакчыга адап берип парлаткаш, ону радиостанцияже чорудупкаш, 23.00 шак турда, салют болур деп иletкеп каан мен.

— Дыңнаалынарам — дээш, Сталин бичии төгерик динамикти ажылдадыпкан.

Дужаал номчууру доозулгаш, минута бооп чорда, салют динмиреп үнери чурумчаан турган чүве. Диктор номчуп эгелээн: «Украинаның бирги фронтузунуң командылакчызынга!» «Украинаның бирги фронтузунуң шериглери кадыг-дошкун тулчуушкуннуң түңнелинде...»

Сталин менче ажынчак көргеи:

— Коневтиң фамилиязын Левитан чүге адавады? Дужаалдың сөзүн эккелиңер!

Дужаалдың сөзүнде фамилия чок болган. Ол овазырымча чок чорук менден үнген. Сталин кончуг ажынган.

— Командылакчының фамилиязын чүге каттаныңар ол? Чүү ындыг ат чок дужаал чүвел? Баштыг кижи силер бе?

Мен ыыт чок мен.

— Дамчыдылганы сөкседкаш, шуптузуп катап номчуур!

Мен телефонга халып четкеш, дораан даштаашкын кылбадар деп сагындыргаш, дужаалды катап номчуурубиле радиоже долгаан мен. Левитан барык-ла биеэ номчааны хевээр чыгыы дужаалды дораан номчаан, бо удаада Коневтиң фамилиязын киирген болган. Салютту ёй-шаанда, дүрүм ёзугаар берген бис. Ол бүгү чүве Дээди командылакчының карзанга көзүлдүр боол эрткен. Чазыгны эдип алганыдыс соонда, ол ажынчак чугаалаан:

— Чоруп болур силер.

Ол кижиниң аажы-чанын эки билир мен. Мээң мурнумда оперативтиг эргелелдиң беш начальниктери халашкан. «чоруп болур силер» деп сөстүң утказы бүгүдеге биллингир турган.

Командылал черинге ийи хонукта барбаан мен. Штабтың бүгү херээн Антонов биле Дээди командылакчы шиитпирлеп турган. Ам-на бир катап мени: «Дужаалды бижип алгаш, чедип келиңер!» деп кыйгырткан.

— Номчуңар, — деп Дээди командылакчы менче ширин, ынчалза-даа эптежикээн аянныг көрген. — Ам фамилия адыш калбадыңар бе?

Берлинни апканда бир өөрүшкүлүг салют болган. Бүгү Москва хайыын турган. Бызыл шөлге дүне-даа, хүндүс-даа улус өөрүшкүлүг сынмарлажып турган. Олар шериг хептиг кижи көргеш, ону чайгаар ошкаар турган. Аар-берге дөрт чылда мынап келген байырлал майның 9-та чедип келген. Ол кежээ Москва 1000 бооларның 30 даштаашкыны-биле салютаан. Байырлалдарны салют-биле демделээринии чаңчыл болган ёзулалы ынчаар төрүттүнген чүве...

«Комсомольская правдадан» допчулаан алган.

Саанчының холдары

Холдарның аармырын баш удур болдурбас база оларны эмнээр арга болур массажтанмышкыныы (мажмышкыны) кылырынга саанчы бүргүзү өөренир ужурлуг. Мажмышкың хая эргилдезии эки-ийдер болгаш холдарны аартпас болур.

Ону кылырда холдарны чылыг сугга 8—10 минутада суп, кургадыр чоткаш, бичии хемчээлдиг тальканы оларга бызап азы кешке вазалинны өгээр.

Бир холду болгаш салаалариы стол кырынга салгаш, бир холу-биле ону мажмыр. Мажмышкыны дыңзыг болгаш дендески кылдыр чорудар. Салаалардың тус бүргүзүнүң дыргактарындан эгелээш, хол доозуче углай эдиктир тудар. Холдуң хажыларын, оон соонда адыштыг, оон артыы талазын мажмыр. Салаа бүргүзүнүң баштарын 6—8 катап эдиктир туткулаар. Оон соонда салааларның, адыштың артын, иштин, билек, өжүн, эгин шыгыннарын, холдуң артыы, иштин талазын бир дескн кылдыр мажмыр херек.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

КИНО

АВГУСТ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Дайын соонда коннзскиниң 6 шакта» 10, «Фантомас Скотланд-Ярдыга удур» 12, 2, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Тайбың үе» 10, 12, 1.50, «Виктор Чернышевтуң үш хүнү» 3.45, 5.40, 7.35, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Золушка» 2.30, «Даскел чок кижилерге» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

ГАНТЕЛ-БИЛЕ ГИМНАСТИКА

Гантелдер дээрге ийи ужукта шарларлыг түдэ ышкаш демир болур. Гантелдерниң деңзиги аңгы-аңгы —500 гр. 10 килограмм чедип турар.

Гантелдер-биле мергежилдер кылырыкың мурнунда баштай олар чокта аңаа гимнастап эгелээр. Ындыг баштайгы белеткел гимнастиказының хуусазы ынзы-бүрү: бир айдан алды ай чедир чорудар.

Ынчалар гимнастап чаңчыкканыңы соонда гантелдыг мергежилдерже шилчиир, ол мергежилдерни чурук ёзугаар оожум темп-биле кылыр. Баштай эң-не чиик гантелдер-биле гимнастап эгелээш, оон деңзизин чоорту үлаттырар. Шынзы куженишкин кылбайн база тыныжты шын тыпка чогуур, чижээ, холдарны ийи талаларже тегеп сунганда, тыныжты кыпр тыпар, оларны куду салып тура, үндүр тыпар болгаш аскө-даа.

Гантелдер-биле гимнастап мергежиирге шиңгеп эттиң кужун сайзыradыр—шынзан эттериниң хемчээли үлгадыр, оларның кужу өөр, тыныжтың болгаш чүрек-дамырларының системазы сайзыраар. Оон-биле кады аныяк (25 хар чедир) назылыг кижилерниң сөөктери — кижиниң эът-бодунуң чөлеңзижи — быжыг болур. Күш-дамыр мергежилдери кижиниң хөделиишкинин болгаш докгавашкының ёй-тап болдурар, кижиниң эът-бодуң үлзэн мыжык, дескн байдалдыг апаар.

Ынчаарга гантелдер-биле мергежилдерни неделяда 2—3 катап түскай кичээлдер кылдыр чорудуп база болур. Ол кичээлдерни чежеңзеп соонда бүдүн чартык шактан эвээш эвес уе эрткенде чорудар херек. Ону баштайгы үеде каш минуталар иштинде чоруткаш, оон соонда эмчикиң сумезиниң ыяш-кулыгура таласы-биле тускай эртенин эмчи-биле ылап-ла сумележири чугула. Ындыг эмчилер шынчиир эмнелге черлериниң эмчи күш-культура кабинеттеринде азы хичё күш-культура диспансерлеринде ажылдап турарлар. Ындыг диспансерлер найысылал хоорай бүргүзүнде, республика чагыргалыг хоорайларда болгаш областар төптеринде бар.

Көдээ черлерге чугула сумеиң участок эмчизи берип болур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Бистиң мурнакчыларывыс

Эш Омчула чүгле күш-ажылга эвес, хөй-иитининг ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя школа ажылынга ол боттуг дузаны чедирип турар. Хүннүң ажыл нормазын 130—140 хуу күүседири Омчула Ондарга шуут чаңчыл болган.

Көдээ тудуг коллективиниң ажылчыннары мурнакчыларның база бирээзинге Ондар Сарыгны адаарлар. Ол дарган кижи. Кандыг-даа тудугга дарганның киржилгези ылап-ла херек. Бистиң дарганывыс тудугжуларның кылган чагыгларын дүрген болгаш шынарлыг кылып берип турар. Ломнар, улуг кадаглар, сиобалар болгаш оон-даа аскө чүүлдерни эш Ондар эки шынарлыг кылып турар. Ол байтын нарын техниканың үрелген кезектерин дуржулгалыг дарганга септедип турар.

Тудугжу хүнүң таварыштыю көдээ тудугнуң удуртулгазы, партия болгаш хөй-иитии организациялары мурнакчыларның аразында үстүнде эштерниң адын адааннар.

Ч. СЕНДАЖЫ.

Саанчының хөлдөрү

Чадаананың № 463 көжүп чоруур механизастаттынган колонназының бригадаларында мурнакчылар хөй. Оларның бирээзи бызаңчы Омчула Ондар бүдүүлгеге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты эң баштай чаалап алганнарның бирээзи. Күш-ажылга алызындан сонуургалдыг. мурнакчы ишчиниң кылган ажылының ш